

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

märka last

SÜGIS 2011 / HIND 2 €

Karistamine ja
tunnustamine

Pille Alaver,
pedofiilide hirm

**KRIMINAALSED
NETINALJAD**

Advokaat
annab nõu:
**kellele
määratakse
lähenemiskeeld?**

SEKSUAALSUSE TREPIASTMED

Lahutus:
lapsed pooleks?

- Kuidas rääkida lapsega seksist
- Teismelisena emaks
- Seksuaalne areng ja haridus

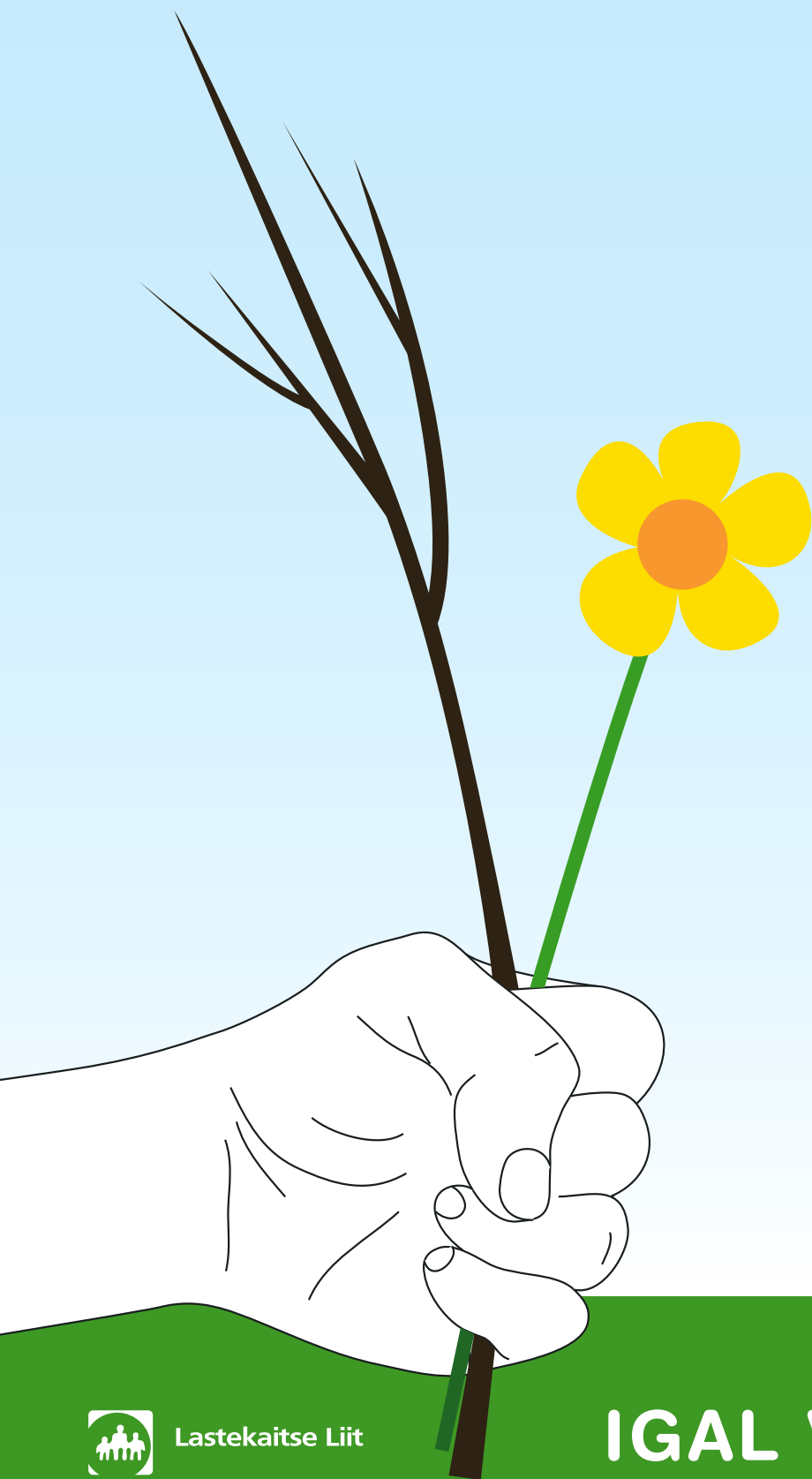

Kuidas teatada abi vajavast lapsest?

ISSN 1736-8340

9 771736 834016

1. OLE OMA LAPSEGA SIIRAS!

Oma paha tuju ära väljenda last lüües, sakutades ega karjudes. Kasuta mina-sõnumit, mis ütleb selgelt, kuidas SINA ennast tunned ja miks.

2. ARVESTA LAPSE EALISTE ISEÄRASUSTEGA!

Lapsega tuleb olla kannatlik. Näita lapsele ise ette, millist käitumist temalt ootad. Karistuseks reeglite kehtestamine ei õpeta lapsele vastutuse võtmist, vaid laps allub hirmu tõttu.

3. PÜHENDA IGA PÄEV AEGA OMA LAPSEGA KOOS OLEMISELE!

Sel ajal märka oma lapse vajadusi, kuula tema mõtteid, mängi temaga koos tema poolt pakutud mängu, ole lihtsalt tema juures.

4. LEIA AEGA ISEENDALE!

Püüa mõista oma tegelikke soovide ja vajadusi, et jaksaksid olla lapse jaoks olemas. Kui Sinu „tass“ on täis, siis suudad last kasvatada ka vitsata.

5. LEIA AEGA OMA PARTNERIGA MÖNUSALT KAHEKESI KOOS OLLA!

Kui vanemad on õnnelikud ja rahulolevad, on õnnelikud ka nende lapsed.

**IGAL VANEMAL ON
VÕIMALIK OMA LAST
KASVATADA VITSATA!**

Lastekaitse Liit

MTÜ Lastekaitse Liit
Endla 6-18 Tallinn 10142
Tel:+372 631 1128
www.lastekaitseliit.ee

Lastekaitse Liidu Koolituskeskus
Endla 4, 6 korrus, Tallinn 10142
Tel:+372 626 3128; +372 52 07 991

märka last

SÜGIS 2011

Kuula last!

Eesti ühinemisest ÜRO lapse õiguste konventsiooniga möödub 20. novembril 20 aastat. Konventsioon on võimas tööriist, kuid see pole siiski ainus ja piisav vahend, et ühiskonnas laialdaselt tähtsustataks ja mõistetakse lapsega seonduvaid võtmeküsimusi. Suhtlemine lapsega koduses ringis, lasteaias, asenduskodus või koolis kuni riigikoguni välja on jätkuvalt kaalukselaste jõudmisel. Laste heaolu kindlustamise garantiiks on täiskasvanute teadmised ja otsustajate kaalutletud valikud, mida tehakse koos lastega: neilt küsides ning nende huvisid ja vajadusi arvestades.

Ühiskond saab oma arengus olla kestlik vaid siis, kui ta panustab lapsesse, kujundades meile nii olulisi väärtusi ja hoiakuid. Hoolitsus lapse eest ühiskondlikul või riiklikul tasandil tähendab hoolitsemist kõige eest, mis on meile inimlikult tähtis.

Taas on puhkemas ohtlik diskussioon koolitoidu ümber: riikliku kokkuhoiu loogikast lähtuvalt ei peaks enam kõikidele lastele tasuta koolitoidu võimaldama. Sellise seisukohaga tuli välja riigikontrolör, esinedes riigikogus, ja tundub, et haridus- ja teadusministeerium toetab sellist lähenemist. Olen veendunud, et tasuta koolitoidu võimaldamine on oluline osa riigi hoolitsuses lapse ja tulevase põlvkonna tervise eest ning näitab riigi hoolimist nõrgematest.

Võtmeküsimus on siiski kursisolek laste olukorraga, laste endi arvamustega ning otsuste mõjuga lastele, et tagada toetav kasvukeskkond ja kaotada diskrimineerimine. Tuleb ikka korrata vana tõde, et põhivastutus on lapsevanemal, aga riik peab kaasa aitama lapsi puudutavates küsimustes.

Ajakirja Märka Last sügisnumbris on taas mõtlemapanevaid kirjutisi lapse arengu ja hariduse teemadel. Seekordse numbriga põhiteema on laste seksuaalne areng: missugused on selle arengu etapid, kuidas rääkida lastega seksist ja kuidas ennetada laste väärkohtlemist.

Head lugemist ja kaasamõtlemist!

Alar Tamm
MTÜ Lastekaitse Liit juhataja

SISUKORD

- 6 Pille Alaver, pedofiilide hirm
- 10 Laste seksuaalne areng
- 14 Seksuaalsuse trepiastmed
- 17 Seksuaalhariduse mõjud
- 18 Teismelisena emaks?
- 20 Appi, olen rase!
- 22 Seksuaalharidusest Eestis
- 24 Kõverpeegeldusest vabaks
- 26 Tegu ja tagajärg
- 29 Pere, sõbrad, sport!
- 30 Lähisuhtevägivallast ja lähenemiskeelust
- 33 Noortevahetus, kogemus koguks eluks
- 34 Kuidas teatada abi vajavast lapsest?
- 36 Tommy Hellsten kodust ja laste kasvatamisest
- 38 Väärtused ja väärtuskonfliktid
- 40 Kriminaalsed naljad
- 42 Lastekaitse ühes Eesti väikeses linnas
- 44 Asenduskodust iseseisvasse ellu
- 46 Arenesin koos lastega
- 48 Rõõm, rõõm, rõõm
- 50 Lapsed pooleks

Peatoimetaja **Merit Lage**
merit@lastekaitseliit.ee

Tegevtoimetaja **Sirje Maasikamäe**
sirje@menuk.ee

Kujundaja **Silver Vaher**

Toimetuse kolleegium

Merike Kaev, SOS Lasteküla Eesti Ühing

Andres Aru, Õiguskantsleri Kantslei

Enn Kirsman, Eesti Lastevanemate Liit

Malle Hallimäe, Lastekaitse Liit

Alar Tamm, Lastekaitse Liit

Esikaane foto **Virge Viertek**

Kaanefoto **Helena-Mai**

Teostus: **Kirjastus Menu**

Ajakirja saab tellida www.ajakiri.lastekaitseliit.ee

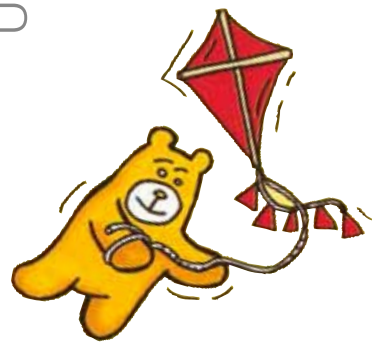
Aasta tellimise hind on 4 eurot.

Järgmine "Märka Last" ilmub kevadel 2012.

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

Ajakirja Märka Last
rahastavad Sotsiaal-
ministeerium,
Haridus- ja teadus-
ministeerium ja
Hasartmängumaksu
Nõukogu.

SEIKLUSED JA MUINASJUTUD RAKVERES

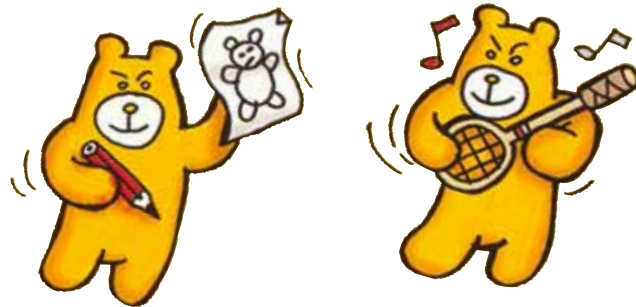
Rakvere teatril on sel sügisel vaatajatele kaks uut lastelavastust: septembris esietendunud "Muumitrollile ja Sabatähele" järgneb detsembris "Tuhkatriinu". Üllar Saaremäe lavastuses "Muumitroll ja Sabatäht" ähvardab Muumiorgu Maale lähenev komeet ning Muumipere peab valmistuma elule võitluse andvateks seiklusteks. Õige start on pool võitu, teab Muumimamma ning pakib päästeekspeditsioonile siirduvale Muumitrollile ja ta sõpradele kaasa võileivad. Ohtlikul seiklusel on ju lähedaste toest ja armastusest palju abi.

Jõulukuul esietenduva "Tuhkatriinu" lavastaja Toomas Suuman usub, et muinasjutud pole vana aja väljamõeldised, vaid toimuvad meie kõigiga siin ja praegu. Nii on Tuhkatriinu emata jäänud tüdruk, kes peab õppima end suhetes kehtestama, Prints aga armastab lennukitega lennata ja asju omal moel toimetada. Ja kui tavaliselt öeldakse, et õnnetus ei hüüa tules, siis õnn ei hüüa hoopiski. "Tuhkatriinu" etendustele järgneb detsembris Rakvere teatri jõulumaa, kus lapsed saavad lustida muinasjutude maailmas.

18. novembril toimub 20. korda noortefoorum "101 last Toompeale". Sellel aastal kogunevad noored üle Eesti riigikokku, et arutleda väärtuskasvatuse üle. Kohalikel eelfoorumitel on noored leidnud, et nii kooli kui ka lasteaias õppekavades ei keskenduta piisavalt väärtuskasvatusele. Noorte ettepanekud edastatakse ka riigikogu liikmetele.

ÜHESKOOS DIGIMAAILMAS!

7. veebruaril 2012 tähistatakse turvalise interneti päeva, mille sõnum on "Avastame digimaailma üheskoos... turvaliselt!". Turvalise interneti päeva tähistatakse nüüd juba pea 90 riigis. Eestis tähistatakse päeva projekti "Targalt internetis" raames mitme üritusega: peetakse konverents täiskasvanutele ja noortele ning korraldatakse teavituskampaania noortele. Ilmub ajakirja Märka Last erileht "Targalt internetis". Täpsem info www.targaltinternetis.ee.

Projekti "Targalt internetis" missioon on laste ja lapsevanemate targem internetikasutus ning ebaseadusliku sisuga materjalide leviku piiramine internetis. Tegevusi korraldavad MTÜ Lastekaitse Liit, Tiigrihüppe Sihtasutus, MTÜ Eesti Abikeskused, politsei- ja piirivalveamet ning sotsiaalministeerium. Projekti rahastab 75% ulatuses Euroopa Komisjoni programm "Safer Internet".

VABATAHTLIKUNA LASTEKAITSE LIIDUS

2011. aasta on kodanikuaktiivsust edendav Euroopa vabatahtliku tegevuse aasta. Regionaalminister kui vabatahtliku tegevuse aasta riiklik koordineerija algatas esmakordselt Eestis ettevõtete ja avaliku sektori vabatahtliku tegevuse pilootprogrammi.

Programmis osaleb 10 koostööpaari, Lastekaitse Liidu partneriks on siseministeerium. Neli ministeeriumi töötajat jagavad oma teadmisi ja oskusi Lastekaitse Liidule novembris ja detsembris.

Programmi eesmärk on edendada ettevõtete ja avaliku sektori töötajate vabatahtlikku tegevust ning pakkuda võimalust panustada oma annet, oskusi ja aega vabatahtlustesse.

Täpsem info: <http://vabatahtlik.blog.com/>

KUIDAS ELAD, EESTIMAA LAPS?

17. novembril toimub rahvusraamatukogus konverents "Kuidas elad, Eestimaa laps?", mis on pühendatud Eesti ühinemisele ÜRO lapse õiguste konventsiooniga 1991. aastal. Selle aasta konverentsil teadvustame 20 aasta jooksul toimunud muutusi lapse kasvukeskkonna loomisel ja hoidmisel ning sellega seotud väljakutseid.

Lisainfo ja materjalid: konverents.lastekaitseliit.ee

Fotod: Rakvere Teater

Pille Alaver, pedofiilide hirm

Tekst: Anari Koppel Fotod: Virge Viertek

Inimeselt, kes on vastutusele võtnud hulga seksuaalkurjategijaid, ootaks vähemalt Rambo välimust. Ent Põhja prefektuuri kriminaalbüroo lastekaitsetalituse juht **Pille Alaver** on hoopis blond, stiilne ja naiselik naine.

Juba seitse ja pool aastat Põhja prefektuuri kriminaalbüroo lastekaitsetalitust juhtinud Pille Alaver tuleb kohtumisele minutipealt kokkulepitud ajal ja surub sõbralikult kätt. Tema leebest ja professionaalsest olekust kumab aga läbi sise- ja professionaalsest olekust kumab aga läbi sismist tugevust ja sihikindlust. Eduka töö eest väärkoheldud laste eestseisjana ja politseiametnikuna on ta saanud Eesti Punase Risti teenetemärgi.

Teie töö eeldab psühholoogia head tundmist.

Kindlasti tuleb see kasuks. Psühholoogia on alati olnud mu kõrvalhuvi. Tahtsin kunagi isegi psühholoogiks või psühhiaatriks saada.

Kuidas teist sai politseinik?

Ma õppisin tegelikult meesterätsepaks. Minust oleks ilmselt kehv rätsep saanud, sest olin üsna aeglane. Kohtusin klassivennaga, kes just miilitsakooli lõpetas, ja ta soovitas mulle seda kooli. Mõtlesin, et miks mitte. Mu isa oli miilits, võib-olla see on geenides. Läksin kooli vanemate teadmata. Isa oli pärast pahane, sest ta teadis, mis töö see on. Lõpuks ta leppis olukorraga. Olin algul ainus naine, kes seal õppis. Astusin küll miilitsakooli, kuid lõpetasin politseiakadeemia, sest 1990. aastal sai miilitsast Eesti Politsei.

Milliste ülesannetega te oma töös kokku puutute?

Minu töö ja põhiülesanne on lastekaitsetalituse juhtimine. Siin töötab kaheksa inimest. Organiseerin jälitajate ja uurijate tööd, teen aruandeid, analüüse, planeerin õppepäevi – kõike, mis on seotud juhtimisega. Üritan aeg-ajalt ka menetlustoiminguid teha, lapsi ja pedofiile üle kuulata, et uurija igapäevatööd mitte unustada.

Kas lapse käitumisest saab väärkohtlemise märke välja lugeda?

Hea raamat on Ainscough' ja Tooni "Läbimurre", mis on abiks täiskasvanutele, keda on lapsena väärkoheldud. Raamatus on kirjeldatud seksuaalsele väärkohtlemisele viitavaid sümptomeid, mille järgi siiski ei saa üheselt öelda, kas last on kindlasti väärkoheldud.

Väärkohtlemisele võib viidata lapse seksualiseeritud käitumine. Näiteks kui alla viiene laps hakkab keelega suudlema, joonistab pilte seksuaaltoimingutest või räägib mitteeakohastel teemadel. Lapse õppeedukus halveneb, tekivad käitumishäired, ta võib muutuda depressiivseks, kinniseks. Ka enesetapukatseid on tehtud. Mis iganes kõrvalekalle võib viidata seksuaalsele väärkohtlemisele. Seda tuleb aga vaadata kontekstis, sest lapsel võivad olla ka muud probleemid.

Pille Alaver paneb südamele, et keegi ei tohiks silma kinni pigistada, kui on alust arvata, et mõnda last väärkoheldakse.

Kuidas käituda, kui on alust arvata, et mõnd last väärkoheldakse?

Tuleb teatada politseisse. Lastekaitseseaduse paragrahv 59 kohustab kõiki inimesi teavitama abi vajavast lapsest. Varem oli raske vastutusele võtta inimesi, kes soovisid internetis lapsega kohtuda seksuaalse läbikäimise või väärkohtlemise eesmärgil. Nüüd on karistamiseks kuriteokoosseis olemas paragrahvi 178 järgi, mis käsitleb seksuaalse eesmärgiga kokkuleppe sõlmimist lapsega kohtumiseks.

Millises vanuses lapse puhul on tegemist pedofiiliajuhtumiga?

Eesti Vabariigis on lubatud seksuaalsuhe alates 14. eluaastast. Isegi kui näiteks 13aastane on nõus 40aastase mehega seksima, on see igal juhul kuritegu. Pedofiili ohvrid pole enamasti veel puberteedialised, isegi imikuid on väärkoheldud.

ELEMENTAARNE ON ÕPETADA, ET LAPS EI LÄHEKS VÕORASTEGA KAASA, EI ÜTLEKS NEILE OMA KODUST AADRESSI EGA RIPUTAKS INTERNETTI IGALE RATE'I MOODI LEHEKÜLJELE OMA TELEFONINUMBRIT, KLASSI JA SÕPRADE NIMEKIRJA.

Kui keegi – näiteks ema – avastab perekonnas väärkohtlemise, siis mida teha?

Sageli asuvad naised hoopis mehe poolele, pigistavad silma kinni ega reageeri üldse. Näeme seda oma praktikas sageli. Nad peaksid aga sekkuma, et lapse väärkohtlemine lõppeks. Muidugi tuleb teatada politseisse. Oletame, et ühe lapse jaoks asi lõppeb, aga teiste jaoks võib see jätkuda või alata. On juhtumeid, kus ühes peres väärkoheldakse kõiki lapsi. Kindlasti peab politseile teada andma, sest pedofiil võib otsida endale uue perekonna, kus on sobivast soost või vanuses lapsed.

Kas ka peretuttavad ja sõbrad ei tohiks silma kinni pigistada?

Kindlasti mitte, kui on aru saada, et ema ei reageeri väärkohtlemisele. Võib-olla perekonnas mees väärkohtleb last ning see toimub naise vaikival nõusolekul. Samas ei saa seda naist ka vastutusele võtta, kuna tegemist on talle väga lähedase inimesega. Lähedase inimese vastu ei ole kohustust ütlushi anda.

Kas kedagi on kahtlustatud ka alusetult?

Mõnikord oleme sunnitud menetluse lõpetama, sest ei suuda süüd tõendada. Aga on väga raske öelda, kas see oli alusetu kahtlustamine.

Kas inimesed üldiselt teatavad politseile pedofiilia-kahtlustest?

Pigem mitte. Uuringutest selgub, et politsei saab teada ainult 10% laste vastu toime pandud seksuaalkuritegudest. Iseküsimus, palju neist avastatakse. Eelkõige intsest ja peresisene väärkohtlemine jäävad suuresti üksnes perearingi.

Milliseid õigustusi pedofiilid oma tegudele leiavad?

Eks nad ajavad süü ikka lapse peale, et ta ise tahtis. On absurdne väide, et väikesed lapsed ise tahavad seksida. Nad ütlevad, et polnud lapse suhtes vägivaldsed, ja lisavad sageli, et kui laps oleks ühegi sõna öelnud, poleks nad midagi teinud. Aga laps ju kardab, ta ei julgegi öelda! Pedofiilid rõhutavad oma häid külgi, kui on lapsega koos õppinud, reisil käinud või teda trenni viinud.

Kas olete näinud kedagi, kes tahaks ükskõik mida teha, et oma kalduvusest lahti saada?

No nii ahastavaid inimesi küll pole kohanud. Mõned üksikud on soovinud probleemist vabaneda. Neile on soovitatud suhelda legaalses eas partneritega. Vanglas olles lubavad nad ravile minna ja teha kõike muud. Kahtlen nende siiruses. Pedofiiliast ei ole võimalik end terveks ravida. Pedofiilia on nagu sõltuvushaigus: kui inimene väga tahab ja võtab tablette, käib psühhoteraapias ja nõustamisel, siis ta saab seda kontrolli all hoida. Aga ta ei saa öelda, et pole enam pedofiil. Ta on seda elu lõpuni.

Millised inimesed on Eestis pedofiilina tabatud?

Enamasti ikkagi mehed. Minu praktikas on ka kolm naisterahvaga seotud juhtumit. Ülejäänud on mehed, nii alg- kui ka kõrgharidusega. Kõige vanema meie juurest läbi käinud pedofiili sünniaasta on 1927 ja on teisigi soliidses eas mehi, 60–70aastaseid vanaisasid.

Millal peaksid vanemad rääkima lastele pedofiilidest ja internetis varitsevatest ohtudest?

Igas eas sobib seda meelde tuletada. Elementaarne on õpetada, et laps ei läheks võorastega kaasa, ei ütleks neile oma kodust aadressi ega riputaks internetti igale Rate'i moodi leheküljele oma telefoninumbrit, klassi ja sõprade nimekirja. Tuleb järele mõelda, milliseid fotosid endast internetti pannakse. Üks ema pani endast ja oma viieaastasest tütrest umbes 20 saunapilti internetti. Lapsevanemad võiks mõista, et kõik, mis internetti pannakse, sinna ka jääb. Kas laps ikka tahab end tulevikus seal sellisena

näha? Ja pedofiilsete kalduvustega inimene saab nende pilte vaatamisest ju oma päeva rõõmsaks.

Kuidas pedofiilid internetis käituvad?

Internetis suhelda on lihtne. Leidub palju julgeid, kes võtavad kontakti, soovivad kohtuda ja kohtuvadki. Igal juhul tuleb lastele rääkida, et nad ei läheks võorastega kokku saama või et nad vähemalt ütleks kellelegi täiskasvanule, kui neil tuleb mõte minna võõraga kohtuma. Suheldakse veebikaamera kaudu või tehakse ise pilte ja videoklippe. Nendega on lihtne hiljem manipuleerida. Pedofiil ähvardab last, et kui sa mulle rohkem ei saada, siis saadan materjali sinu koolikaaslastele või kooli. Internetis on see levinud ja lollikindel skeem. Hämmastav, et kui istud oma toas arvuti taga ja keegi ütleb teisel pool ekraani, et võta püksid maha, siis seda tõesti tehakse! Kui tänaval tuleb keegi ja pakub 10 eurot, et lase püksid maha – vaevalt, et keegi nii teeks. Inimene tunneb end kodus arvuti taga turvaliselt, ta ei arvesta, kui ohtlik see võib olla.

Kas te olete mõne pedofiili mõttemaailma nii sisse elanud, et ühel hetkel suudate mõelda tema moodi?

Jah, näiteks Valmar Koemetsa omasse, ta oli esimene pedofiil, kelle juhtumiga tegelesin. Tal on alati ühesugune käekiri. Oleme teda alates 1998. aastast kolm korda vangistatud. Ükskord pani ta kuriteo toime siis, kui olin teda eelmisel päeval näinud. Kui helistati, teadsin kohe, et see oli Valmar. Mäletasin, mis tal seljas oli, ja teadsin, kuidas ta käitub.

Pedofiilidel on ühesugune käekiri ja nad üldiselt ei muuda seda. Kurb, et paljud pedofiilid on saanud üle 10 aasta tegutseda, näiteks Kaur Hanson ja Toomas Meola (endise nimega Liiv), enne kui nad vangistati. Meola juhtumil puhul äratasid tähelepanu tema reisiraisid poistega välismaale. Kui meil oleks jälgimissüsteem, siis peaks pedofiil meile teada andma, kui ta läheb välisriiki. Näiteks Suurbritannias on seksuaalkurjategijate register.

Kuidas ärakasutatud lastega Eestis praegu tegeletakse?

Usun, et see on suur probleem. Me saame teha ainult politseitööd. Uurime fakte, vestleme lapsega, kogume tõendeid. Peame sidet Ohvriabi töötajatega. Väärkoheldud lapsel ja tema vanemal on võimalus saada Ohvriabi kaudu tasuta nõustamist. Kui ei ole aga täiskasvanut, kes lapsega nõustamisele läheb, siis jääb see tähtis asi tegemata.

Kõige hullemad on siin lastekaitsetalituses olnud vestlused lapsena väärkoheldud täiskasvanutega. Nad kirjeldavad oma tundeid ja seda, kuidas see siiani nende elu mõjutab. Isegi 34 aastat hiljem tuli üks naine rääkima, mis temaga toimus.

Meiega vesteldes laps ilmselt ei saa isegi toimunust aru

ja politseinikule ei paista, et ta oleks traumeeritud, sest enamik kuritegusid pannakse toime ilma vägivaljata. Juh-tunu teadvustub hiljem. Täiskasvanud, kes on siin rääki-mas käinud, olid kõik häiritud ja vajasisid psühholoogilist või psühhiaatrilist abi.

Kas teie töös tuleb ette ka õnnelikke hetki?

Mis seal salata: õnnelikuna tunnen end siis, kui saan kellegi paha vangistada. See inimene vähemalt mõnda aega kellegi väärkohtlemisega ei tegele.

Kuidas puhkate?

Olen juba nii vanaks saanud, et ei jäta puhkust vahele. Mulle meeldib kepikõndi teha või värskes õhus jalutada. Lugeda meeldib. Aga meil on ka ööpäevaringne telefonivalve, iga ametnik on valves 6–7 päeva kuus. Kui minu valve ajal midagi juhtub, pean reageerima olenemata kel-laajast, isegi öösel. ■

Pille Alaver: "Mis seal salata: õnnelikuna tunnen end siis, kui saan kellegi paha vangistada."

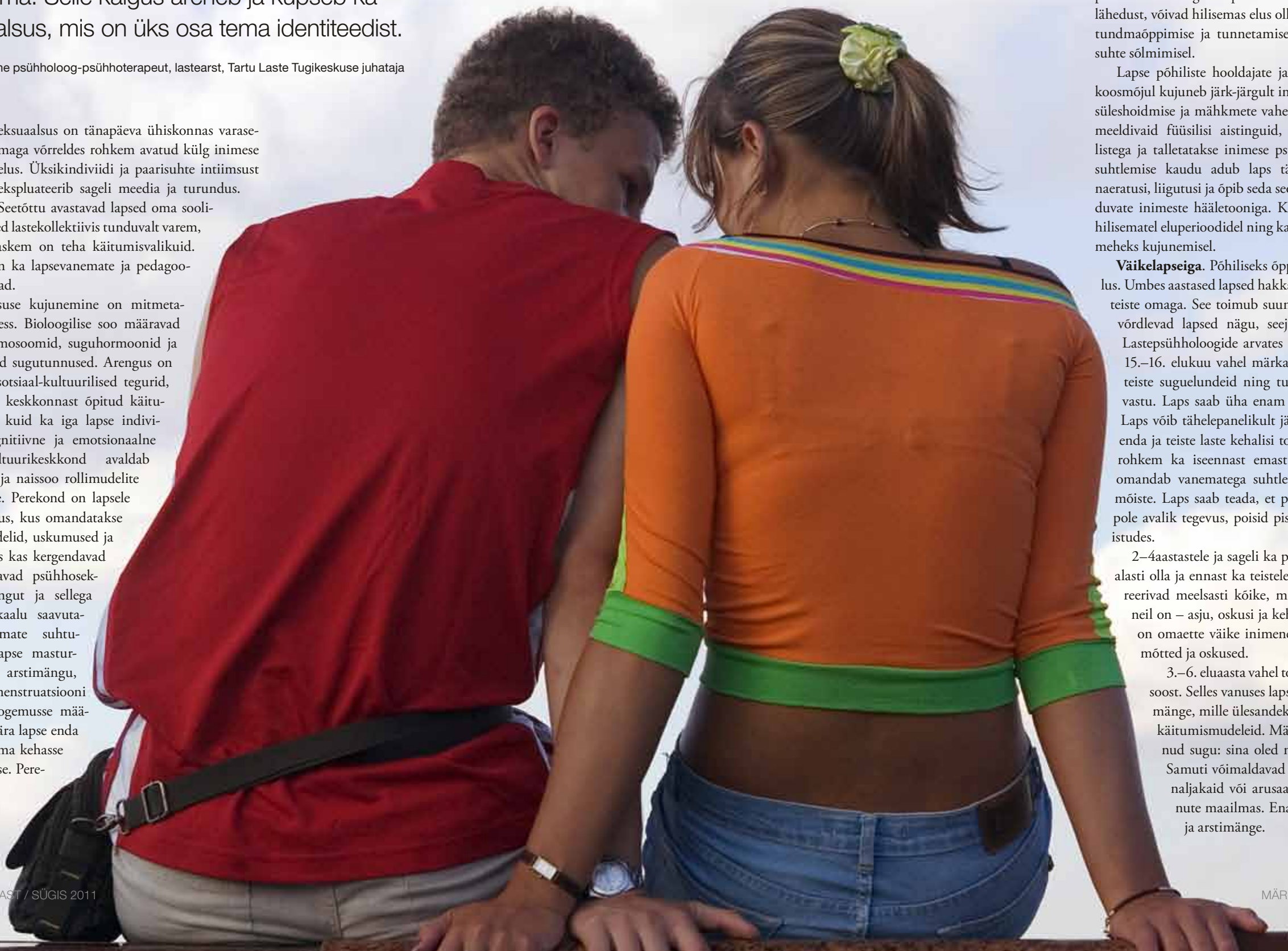
Laste seksuaalne areng

Täiskasvanuks saamine on keeruline protsess, mille jooksul läbitakse mitu faasi, kus inimene õpib iseennast ja ümbrust tundma. Selle käigus areneb ja küpseb ka inimese seksuaalsus, mis on üks osa tema identiteedist.

Tekst: **Lehme Haldre**, kliiniline psühholoog-psühhoterapeut, lastearst, Tartu Laste Tugikeskuse juhataja
Fotod: **Scanpix**

Seksuaalsus on tänapäeva ühiskonnas varasemaga võrreldes rohkem avatud külg inimese elus. Üksikindiviidi ja paarisuhte intiimsust ekspuuteerib sageli meedia ja turundus. Seetõttu avastavad lapsed oma soolised erinevused lastekollektiivis tunduvalt varem, kuid seda raskem on teha käitumisvalikuid. Suuremad on ka lapsevanemate ja pedagoogide dilemmad.

Seksuaalsuse kujunemine on mitmetahuline protsess. Bioloogilise soo määravad ära sugukromosoomid, suguhormoonid ja anatoomilised sugutunnused. Arengus on olulised ka sotsiaal-kultuurilised tegurid, ümbritsevast keskkonnast õpitud käitumismudelid, kuid ka iga lapse individuaalne kognitiivne ja emotsionaalne areng. Kultuurikeskkond avaldab mõju mees- ja naissoo rollimudelite kujunemisele. Pere on lapsele esimene üksus, kus omandatakse käitumismudelid, uskumused ja hoiakud, mis kas kergendavad või raskendavad psühhoseksuaalset arengut ja sellega seotud tasakaalu saavutamist. Vanemate suhtumine väikelapse masturbeerimisse, arstimängu, esimesse menstruatsiooni ja seksuaalkogemusse määrab paljuski ära lapse enda suhtumise oma kehasse ja vastassoosse. Pere-

konna abil kujunevad väärtushinnangud ja enesekontseptsioon ning pannakse paika enesehinnang. Kõik nimetatud küljed on omakorda tihedalt seotud seksuaalsusega.

Imikuiga. Lapse ja tema esimese kiindumusisiku vahelised puudutused, hellitused ja naeratused mängivad rolli ka tema täiskasvanuea nn seksuaalvundamendis. Laps saab teadmisi ühe väga tähtsa asja kohta – see on teise inimesega koosolemise, sidususe tunne. Lastel, kes pole imikueas kogenud piisavalt füüsilist ja emotsionaalset lähedust, võivad hilisemas elus olla raskused nii oma keha tundmaõppimise ja tunnetamise vallas kui ka lähedussuhte sõlmimisel.

Lapse põhiliste hooldajate ja tema enda puudutuste koostööl kujuneb järk-järgult imiku kehataju. Pesemise, süleshoidmise ja mähkmete vahetamise kaudu kogetakse meeldivaid füüsilisi aistinguid, mis seostuvad psüühilistega ja talletatakse inimese psüühikas. Mitteverbaalse suhtlemise kaudu adub laps täiskasvanute näoilmeid, naeratusi, liigutusi ja õpib seda seostama tema poole pöörduvate inimeste hääletooniga. Kogemused taaselustuvad hilisematel eluperioodidel ning kasutatakse ära naiseks või meheks kujunemisel.

Väikelapseiga. Põhiliseks õppimismeetodiks on vaatus. Umbes aastased lapsed hakkavad oma keha võrdlema teiste omaga. See toimub suunaga ülevalt alla: alguses võrdlevad lapsed nägu, seejärel ülejäänud kehaosi. Lastepsühholoogide arvates hakkavad lapsed umbes 15.–16. elukuu vahel märkama ja võrdlema enda ja teiste suguelundeid ning tundma huvi väljaheidete vastu. Laps saab üha enam teadlikuks oma kehast. Laps võib tähelepanelikult jälgida täiskasvanute, iseenda ja teiste laste kehalisi toiminguid. Ta tajub üha rohkem ka iseennast emast eraldiseisva isikuna ja omandab vanematega suhtlemise kaudu privaatsuse mõiste. Laps saab teada, et potil käiakse WCs ja see pole avalik tegevus, poisid pissivad püsti ja tüdrukud istudes.

2–4aastastele ja sageli ka pisut vanematele meeldib alasti olla ja ennast ka teistele näidata. Nad demonstreerivad meelsasti kõike, mida nad oskavad ja mis neil on – asju, oskusi ja keha. Laps tahab tunda, et on omaette väike inimene, kellel on oma soovid, mõtted ja oskused.

3.–6. eluaasta vahel toimub lõplik arusaamine soost. Selles vanuses lapsed mängivad palju rollimänge, mille ülesandeks on harjutada erinevaid käitumismudeleid. Mängudes on selgelt eristunud sugu: sina oled mees- ja mina naissoost. Samuti võimaldavad sellised mängud kogeda naljakaid või arusaamatuid kohti täiskasvanute maailmas. Enamasti mängitakse kodu ja arstimänge.

Kasvataja tundis ennast pisut nõutuna, kui avastas ruumi sisenedes 4aastase poisi ja 3aastase alasti tüdruku. Poiss uuris parajasti teise lapse pärakupiirkonda. Täiskasvanu suutis siiski rahulikult jääda ja kutsus lapsed vaatama anatoomilisi nukke, kel on olemas kõik kehaosad koos suguelunditega. Eri soost anatoomiliste nukkude abil saadi selgeks ka inimese kehaehitus.

Arstimängud, kus lapsed enda ja teiste keha uurivad või midagi suguelunditesse topivad, võivad vanemaid mõnikord väga kohutada. Ometigi kannab seegi tegevus sooliste erinevuste tundmaõppimise eesmärki. Täiskasvanud on vahel nõutud ka lapse masturbeerimise puhul. 3–5aastased masturbeerivad tunduvalt rohkem kui teiste vanusegruppide lapsed.

Lasteaia uus muusikaõpetaja pani tähele, et 3–4aastased poisid katsuvad ja mõned ka hõõruvad tunnis oma suguelundeid. Kolleegidega nõu pidades tekkis tal mõte, et äkki on tunni ülesehitus teistsugune, kui oli töölt lahkunud pedagoogil, keda lapsed olid pikalt tundnud; see aga on põhjustanud lastes ärevust, mida nad enese katsumisega maandada püüavad. Ta otsustas järgmisel kohtumisel võtta rohkem aega humoriks ja avatud suhtlemiseks ning mängida lõbusaid mängu, et anda aega temaga kohanemiseks.

Arvatakse, et suurem masturbeerimise vajadus võib selles vanuses lastel olla seotud emast eraldumise ning sellega seotud ärevuse ja hirmudega. Laps peab iseseisvalt hakkama saama asjade ja olukordadega, mille eest alles mõni aeg tagasi vastutas ema. Muutused toimuvad ja vastutus laieneb lastekollektiivi minnekuga.

Täiskasvanul tasuks rahulikult jääda, kui ta avastab oma suguelundeid katsuva või masturbeeriva lapse. Väikese lapse tähelepanu juhitakse teiste tegevuste juurde.

Suuremale, kel varsti koolitee ees, võib lihtsalt teada anda, et see on väga isiklik tegevus, millega ei tegelda teiste juuresolekul.

Latentsiperiood – noorem kooliiga. Lapse seksuaalsus on võrreldes puberteediga veel varjatud. See on ettevalmistuse etapp, et olla valmis suurteks kehalisteks ja vaimseteks muutusteks. Laste sooline käitumine varieerub suuresti. Lapsed soovivad senisest enam privaatsust – riietuda ja pesta, ilma et täiskasvanud aitaksid või juures oleksid. Vanemad ja nende arvamus on küll veel tähtsad, kuid üha olulisemaks muutub sõprade mõju. Sõpru valitakse sarnasuse alusel. Kui 7–8aastased eri soost lapsed mängivad veel meeleldi koos, siis 10–12aastased eelistavad samasooliste seltskonda. Toimub pidev enda võrdlemine teistega, mille tulemusena areneb mina-pilt. Välimust ja keha puudutav on tähtis ning haavutakse kergesti. Seksuaalsust võidakse ka eitada, tunda häbi ja vastikust. Vahel võib ilmuda agressiivsus vastassoos. Esineb armumist perekonnast väljaspool seisvasse isikusse, kes on tunduvalt vanem. See võib olla tuntud laulja, näitleja, õpetaja või treener. Lapse eesmärk pole siiski suhe temaga, vaid vajadus imetleda oma iidolit distantsilt.

Mida lähemale puberteedieale, seda ambivalentsem on laste käitumine. Proovitakse erinevaid soorolle, mis võib täiskasvanutele mõnikord olla tõeline katsumus. Vanemad saavad oma käitumisega kas toetada või lammutada laste soolist enesehinnangut. Selle perioodi lõpul toimuvad ka suured füsioloogilised muutused. Tüdrukutel jõuab kätte menstruatsioon ja poistel algavad pollutsioonid ehk seemnepursked.

Puberteediiga. Puberteedieaga saavutavad lapse suguelundid füüsilise küpsuse ja toimuvad suured hormo-

naalsed muutused. Psühholoogilises mõttes integreeruvad varase lapsee ja oleviku kogemused, mis peegeldub käitumises. Mida lähemale nihkub puberteediiga, seda rohkem avaldub seksuaalhuvi. Tekivad kahtlused oma seksuaalsuse suhtes, seetõttu hakatakse katsetama, mille taga võib olla soov saada iseenda kohta rohkem teada. Vahel on seksuaalkatsetused suunatud ka sama soo esindajale. Mitmeid neutraalseid tegureid kogetakse seksuaalsete stiimulitena. Käitumine võib olla ebajärjekindel ja vastuoluline. Meedia mõjul ei tehta seksuaalseid katsetusi mitte sisemisest vajadusest, vaid soovist tegutseda ideaalkujutluse sarnaselt. Tähtis on kuuluda eakaaslaste hulka, leida “keegi, kes oleks tõeline, tunneks nii nagu mina”. Kui masturbeerimine oli lapsee varasematel perioodidel põhiliselt pinget langetava iseloomuga, siis nüüd kaasnevad sellega fantaasiad armumise objektist. Seoses tunnete ja tungide pealetungiga võib noorukil süveneda ropendamissoov. Selle põhjuseks on raskused toimetulekul kõigega, mis on seotud keha muutuste ja seksuaalsusega.

MIDA LÄHEMALE NIHKUB PUBERTEEDIIGA, SEDA ROHKEM AVALDUB SEKSUAALHUVI JA SELLELE VASTAV KÄITUMINE.

Teadmine, et ollakse teistsugune kui enamik sõpru, võib tekitada üksindust, depressiooni ja isoleerumist. Armastatu tõrjuv olek või hülgamine võivad viia tunnete eitamise ja kapseldumiseni. Põgenetakse teistesse eluvaldkondadesse, näiteks muusikasse või sporti. Distantsseerumise põhjuseks võivad olla ka suhtlemisuskuste puudumine, madal enesehinnang või tugev sõltuvussuhe vanematest. Tavaliselt on perioodi lõpuks muutunud ka suhted vanemate ja eakaaslastega. Enamasti on seksuaalsed väärtushinnangud integreeritud mina-pilti ja saabub teatud rahunemisperiood. ■

LASTE SEKSUAALKASVATUS

Sageli küsivad vanemad, kuidas rääkida väikelapsega seksuaalsusest ja kas sellest üldse juttu teha. Väikelaps seksuaalsuse teemat ei häbene. Üks võimalusi on anda lapsele pilt inimese kehast üldiselt, hõlmates ka suguelundeid. Väga tähtis on asju nimetada õigete nimedega. Tihti läheb õige rääkimise periood mööda ja 12–13aastasega on tunduvalt raskem sellist jutujamist alustada, kuna lapsed juba häbenevad seksuaalsusega seotud teematikast. Loomulikult peab teema valik olema lapsele eakohane.

Oluline on rääkida ka erivajadustega lastega. Erivajadusega lapsed, kelle kognitiivne võimekus on kehvem kui eakaaslastel, oskavad vähem inimsuhteid ja käitumismotiive lahti mõtestada. Nad saavad ka vähem seksuaalharidust. Nii väikelapsi kui ka erivajadusega lapsi ohustab rohkem väärkohtlemine.

Enne vestlust võiks esitada lapsele küsimusi, et aru saada, mida ta juba teab. On oluline, et info vastaks lapse arengule. Kui lapsel on teema kohta küsimusi, aga täiskasvanu lükkab nende vastamist edasi või jätab üldse vastamata, tekitab see uudishimu. Laps püüab uudishimu rahuldada omal käel, eakaaslastega suheldes ja uurides-katsetades. Ta vajab rääkimiseks eakohast sõnavara ega pruugi alati teada kehaosade nimetusi. Peale sõnavara täiendamise võiks lapsega rääkida järgmistel teemadel:

- **Kehaosad, nende areng ja hügieen.** Lapsele räägitakse keha muutustest seoses kasvamisega. Nimetatakse kehaosi ja kõneldakse hügieenist. Paljud erivajadusega lapsed vajavad spetsiaalset õpetust, kuidas pesta keha, sh suguelundeid. Õpetatakse praktilisi oskusi.
- **Sinu keha kuulub sulle.** Lapsele räägitakse, et ta on tähtis ja ainult temal on õigus otsustada, kuidas, millal, kus ja kellel ennast puudutada lasta. On meeldivaid ja ebameeldivaid puudutus. Lapsele öeldakse: “Halb puudutus ajab sind segadusse, hirmutab või teeb haiget. Täiskasvanul pole õigus panna sulle kätt riiete alla, puudutada kõhtu, tuppe, peenist või rinda. Kellelgi ei ole õigust sundida sind seda tegema.”

- **Sul on õigus öelda ei.** Lapsele antakse teada, et kui keegi tahab teda puudutada intiimsetest kehaosadest ja tahte vastaselt, on tal õigus öelda ei. Lapsega tehakse ei ütlemise harjutusi ja mängu.

- **Sa võid oma tundeid usaldada.** Lapsele öeldakse: “On meeldivaid tundeid, mis annavad sulle hea enesetunde, ebameeldiv tunne seevastu ütleb, et midagi on valesti. Kui sul on halb tunne, siis võid sellest rääkida.” Antakse teada, et ta võib emale või hooldajale halbadest tundetest rääkida.

- **On häid ja halbu saladusi.** Lapsele räägitakse: “Head saladused on põnevad ja teevad sind õnnelikuks, halvad saladused panevad muretsema ja tekitavad halva enesetunde. Neid on paha hoida.” Laps ei pea hoidma halbu saladusi.

- **Võõra inimesega ei tohi kaasa minna.** Tuuakse näiteid ja põhjendatakse, miks ei tohi võõra inimesega kaasa minna. Mängude ja harjutuste abil saab näidata, kuidas vastu hakata võõra inimese survele ja meelitamisele, mida teha konkreetses olukorras.

- **Sul on õigus saada abi.** Lastega räägitakse, kelle poole võib oma murega pöörduda. Õpetatakse, kuidas helistada laste muretelefonil või laste tugikeskuse numbril. Jagatakse telefoni- numbreid.

- **Armumine, armastus ja seksuaalsuhe.** Igas vanuses lastega vesteldakse sellest, mida tähendab armumine ja armastus. Kuidas väljendada poolehoidu ja luua sõprusuhted ning kus läheb lubatud käitumise piir. Kooliealiste lastega räägitakse, kellega ja millal võib astuda seksuaalvahekorda, kõneldakse rasedusest ja lapse kasvamisest ema sees, sünnitusest. Selle teema juurde võiksid käia arutelud seksuaalsusega seotud raamatute, filmilõikude ja muu illustratiivse materjali põhjal.

Lapsed ja teismelised soovivad arutleda tavaliselt ka isiklike kogemuste üle. Nad vajavad konkreetseid näiteid, mängu ja suhtlemisharjutusi, et omandada oskusi, kuidas luua lähedus- ja sõprusuhteid eakaaslasti mittekahjustaval, turvalisel viisil.

Seksuaalsuse trepiastmed

Foto: Scanpix

Seksuaalne areng jätkub kogu eluea jooksul, aga suurimad muutused toimuvad lapsepõlves ja murdeas. Seksuaalsust võib kirjeldada trepina, mida mööda me tasapisi ülespoole liigume.

Murdeiga tähendab kõigi trepiastmete läbikäimist mitmel tasandil: mõtetes, tundes ja kogemustes. Kogu elu on seiklemine seksuaalsuse trepiastmel. Mõnikord tuleb tulla mitu astet tagasi allapoole ja alustada ronimist otsast peale. On hea teada, et kui sa pead mõnikord pettuma või sind saadab ebaõnn, võid sa ülesrühkimist uuesti alustada, omas rütmis.

Seksuaalsuse trepil ei ole oluline ainult aeg esimesest suudlusest esimese suguühteni, vaid veel palju muudki: pidevalt toimub pööravaid muutusi nii mõistuse, tunnete kui ka bioloogia tasandil.

Kas tunned ära, millisel astmel sa oled?

1. Ema-isa, naine-mees
2. Armumine kuulsustesse
3. Tuttav-salajane
4. Tuttav, sõbrale räägitud
5. Sa meeldid mulle
6. Käest kinni
7. *Kiss me*
8. Kas nii on hea?
9. Valmis seksuaalvahekorraks

Esimene aste: ema-isa, naine-mees

Mängueas armutakse mõnda tuttavasse täiskasvanusse. Tüdrukud tahavad abielluda isaga ja poisid emaga.

Hakatakse huvi tundma oma päritolu vastu: kust lap-

sed tulevad, mis on poistel teistmoodi kui tüdrukutel. Juba väikesed lapsed teevad tutvust oma kehaga ja märkavad, et paljude kohtade katsumine on mõnus.

Teine aste: armumine kuulsustesse

Sinagi oled kindlasti olnud armunud mõnda kõigile tuntud ja paljudest jumaldatud kangelasse. Paljud imetlevad filmitähti või sportlasi. Need on turvaliselt kauged, igati sobivad eemalt armastamiseks ja kaugelt igatsemiseks.

Kolmas aste: tuttav-salajane

Sellel trepiastmel armud mõnda tuttavasse inimesse oma lähikonnast, aga sa ei räägi sellest kellelegi ega näita oma tundeid. Ta on sinu salaarmastus.

Murdeea muutused hakkavad huvi pakkuma: mis juhtub, kui tüdrukust saab naine ja poisist mees? Milline on minu keha? Õpitakse leppima oma kehaga ja sellega, et inimesi on igasuguseid.

Neljas aste: tuttav, sõbrale räägitud

Julgus kasvab, sa julged juba oma armumistest sõbrale rääkida. Ühtlasi pead enda jaoks selgeks mõtlema, mis on sõprus, õppima olema sõber ja aru saama, kes on sinu usalduse vääriline sõber, kellele võid rääkida ka oma armumistest.

Viies aste: sa meeldid mulle

Nüüd saab sinu armumise objekt sinu tunnetest teada kirjakeste, SMSide, e-kirjade või sõnumitooja kaudu, aga ikka veel ei julge sa temaga otse suhelda.

Vastuarmastus on liigne luksus.

Murdeas kehaga toimuvad muutused leiavad tavaliselt aset just nüüd. Eneserahuldamine ehk masturbatsioon võib sagedana ning tekitada hämmeldust ja piinlikkust. Sa harjud pikkamööda sellega, et muutud teistsuguseks, täiskasvanuks.

Selle vanusega kaasneb suur uudishimu: mis täiskas-

vanute magamistubades tegelikult toimub või milline on homoseksuaalne armastus.

Kuues aste: käest kinni

Kui oled sel astmel, räägid ja näitad välja, et sa käid kelle-gagi. Armumine on sinu ja partneri ühine kogemus ja te tahate seda tervele maailmale näidata. Kogu energia kulub sellele, et olla oma väljavalitu lähedal, hoida tal käest kinni ja jagada temaga armumist. Seksuaalset erutust suhtlemisega tavaliselt veel ei kaasne. Igaüks võib üksi unistades erutada, aga koos olles ei julgeta võib-olla millestki rääki-dagi. Sellel astmel on kõige tähtsam kogemine ja jagamine tunnete tasandil.

Ka lahkuminekute pettumus ja hüljatustunne teki-tavad sinus suurt tunnetemõllu! Suhte otsaamine võib paista maailma lõpuna – ja see kogemus mõjutab sageli kõiki eluvaldkondi: õppimisest koduse eluni. Need kriisid annavad sulle tegelikult kindlust, et oled ellujääja ja saad ka ise hakkama.

Kiiresti kogunev julgus paneb katsetama, parimal juhul positiivses suunas. See on võimalik, kui oled eelnevalt saanud vajalikku teavet ja tuge.

Julgemaks muutumine tekitab sinus tunde, et lõpuks ometi kontrollid sa oma seksuaalsust ja suudad ühendada kõik seksi tasandid: mõistuse, tunded ja bioloogia.

Seitsmes aste: kiss me

Partneriga suhtlemine seostub juba seksuaalse erutusega. Suudlemine ja kallistamine on sinu jaoks seitsmes taevas. Seda astet nimetatakse mõnikord ka maasikaetapiks, sest teist julgetakse puudutada kuni kaelani, ülejäänud keha veel mitte.

Üksinda teki all võib end hellitada, õppida end puu-dutama ja endale seksuaalset naudingut pakkuma. Enese-kontroll ja partnerist lugupidamine on sellel astmel oluli-sed õpiülesanded.

Kaheksas aste: kas nii on hea?

Julged juba koos oma partneriga katsetada, mis sinu – ja tema – arvates on hea. Suhe on nii turvaline, et mõlemad teavad, et hellitused võib lõpe-tada kohe, kui miski enam hea ei tundu. Eesmärk ei ole vahe-kord, vaid läheduse kogemine ja teineteise kehaga tutvumine,

eelmängu õppimine ja valmidus kogeda ühiseid naudinguid ehk petting.

Üheksas aste: valmis seksuaalvahekorra

Kui oled juba seksi trepiastmel, oled leidnud partneri, kellega olete vastastikku nii sügavalt armunud, et ootate suhtelt ka juba suguühet. See võtab oma aja, ei maksa kiir-rustada.

Füüsiline vahekord ja armastustunne seovad, nii et õigupoolest võid seksides kogeda nii füüsilist kui ka psüü-hilist naudingut. Selleks ajaks on sul juba piisavalt vaja-likku teavet seksiga seotud riskidest ja oskus end nende eest kaitsta. Sa peaksid olema valmis seda oskusteavet kasutama. Võime enda eest vastutada ja oma partnerist lugu pidada peaks olema mõlemal nii arenenud, et paari-suhtes arvestatakse mõlema seksuaalsusega nii bioloogia, tunnete kui ka mõistuse tasandil.

Seksuaalsuse astmeid mööda tuleb mõnikord ka alla-poolle minna ja alustada ülespoole sammumist uuesti. Eriti siis, kui leiad uue partneri ja sinus ärkab seksuaalsus tema suhtes. ■

Refereeritud raamatust „Nii kuum on tunne! Noorte oma seksiraamat“ (Pia Brandt, Erja Korteniemi-Poikela, Raisa Cacciatore, Maarit Huovinen. Kirjastus Menu 2010)

NOORTE SEKSUAALSED ÕIGUSED

Igal noorel on õigus:

1. Iseseisvale elule

Õigus elule, õigus olla tema ise, teha iseseisvaid otsuseid ja väljendada oma arvamust.

2. Seksuaalsusele

Õigus nautida oma seksuaalsust ja oma keha.

3. Puutumatusse

Mitte kellelgi ei ole õigust noort, hoolimata tema soost, seksuaalsetest eripäradest või arenguastmest, kiusata, tõrjuda ega solvata.

4. Oma seisukohale

Õigus avaldada oma arvamust, kui räägitakse tema seksuaal-susega seotud teemadest või otsustatakse nende üle.

5. Oma kehale

Õigus välja näidata seksuaalset iha ja õigus taganeda või keelduda seksuaalse tegevuse mis tahes etapis.

6. Kaitsele

Õigus end kaitsta ja kaitset leida soovimatu raseduse, sugu-haiguste (ka HIVi) ning seksuaalse ärakasutamise eest.

Seksuaalhariduse

Tekst: Kai Part, Tartu Ülikooli naistekliinik, Eesti Seksuaaltervise Liit Foto: Scanpix

Analüüsis kasutati 12 uuringu andmeid, mille põhjal leiti, et kooli SH on alates 1990nda-test jõudnud järjest suurema osani õpilastest ning et on kindel seos koolist SH saamise ja heade seksuaalteadmiste vahel. Kuigi head teadmised ei garanteeri riskivaba seksuaalkäitumist, on ometigi selge, et koolist teadmisi saada on vähem riskantne kui isiklikust kogemusest õppides. Kehvade seksuaaltead-mistega teismelistel on soovimatu raseduse risk omakorda kolm korda suurem võrreldes heade teadmistega noor-tega (Haldre jt, 2009). Nüüdseks on ka andmeid, mille järgi koolis SHd saanud 16–24aastased naised kasutasid pea kaks korda tõenäolisemalt tõhusaid rasestumisvasta-seid meetodeid, võrreldes koolis SHd mitte saanud sama vanade naistega (Part jt, 2008).

5.–9. klassis läbiviidava SH kogukulude hindamisel kasutati WHO-CHOICE standardmetoodikat. Leiti, et 1991–2009 kulus SH läbiviimiseks kokku 62,8 miljonit krooni, millest lõviosa moodustas SH läbiviimise kulu (palk ja õppematerjalid) ja väiksema osa õpetajakoolitus. Näiteks 2009. aastal kulus SHle 9160 krooni kooli ja 370 krooni õpilase kohta aastas ning kulu ühe koolitust saanud õpetaja kohta oli 2220 krooni. Teiste uuritud riikidega võrreldes oli Eesti seksuaalhariduse maksumus väiksemate hulgas, kuna kooli õppekavasse integreeritud SH tagab selle jõudmise võimalikult paljude õpilasteni.

KULUTÖHUSUSE ANALÜÜS

Kulutõhususe analüüsis arvatati kumulatiivne ennetatud negatiivsete tervisesündmuste hulk ja kulu perioodil 2001–2009 ning võrreldi seda SH kuludega samal perioodil. Negatiivseteks tervisesündmusteks loeti soovimatud rasedused – kõik abordid ja 50% sündidest 15–19aastastel ning kõik abordid ja 10% sündidest 20–24aastastel; regist-reeritud suguhaigused ning HIV-nakkused 15–24aastaste hulgas. Tulemuste tõlgendamisel arvestati tõsiasjaga, et pole võimalik täpselt mõõta kooli SH mõju ulatust tervise-sündmustele, mistõttu arvatati SH kuluefektiivsus kolme

MÕJUD

UNESCO, Hollandi Radboudi Ülikooli ja kuue partnerriigi koostöös viidi 2010. aastal läbi ulatuslik uuring koolist saadava seksuaalhariduse (SH) kulude ja kulu-efektiivsuse hindamiseks.

eri stsenaariumi järgi – mõju 25%, 50% ja 75% ulatuses. Kulutõhususe analüüsi tulemused kohandati demograa-filistele muutustele ja muutustele seksuaalelu alustamise vanuses, mis toimusid vaadeldaval perioodil; HIV-nak-kuste puhul kohandati tulemused ka lisaks nakkuse üle-kandeviisile (arvestati vaid seksuaalsel teel levivaid juhte). Leiti, et aastatel 2001–2009 vähenes 15–19aastastel abortiivsuskindajada 45% võrra, registreeritud suguhaiguste arv

KEHVADE SEKSUAALTEADMISTEGA TEISME-LISTEL ON SOOVIMATU RASEDUSE RISK KOLM KORDA SUUREM VÕRRELDDES HEADE TEAD-MISTEGA NOORTEGA.

62% võrra ja HIV-nakkuste arv 96% võrra. Sihtrühmas (15–24aastased koolis SHd saanud naised) jäi vaadelda-val perioodil toimumata 4280 soovimatut rasedust, 7240 nakatumist suguhaigustesse ja 1970 nakatumist HIVi. SH mõju eri stsenaariumide rakendamisel leiti, et SH 25% mõju korral oli kulu ühe tervisesündmuse ennetamiseks 18 738 krooni; 50% mõju korral 9370 krooni ja 75% mõju korral 6250 krooni. Kui seda kulu võrreldi HIV-positiivse inimese ravikuludega, siis leiti, et SH kulutused olid tasa HIVi ravikuludega juba hetkel, kui SH kaudu oli ära hoi-tud 83 HIV-nakkust 1970st (4%) perioodil 2001–2009. Seda tulemust võib pidada konservatiivseks, kuna arvesse ei võetud abordiga kaasnevaid tervishoiukulusid ja sugu-haiguste ravikulusid, samuti terviseiga mitte seotud mõju-sid.

Kokkuvõttes leiti, et kooli seksuaalharidus on seotud vastutustundlikuma seksuaalkäitumisega ning on ka majanduslikult igal juhul kulutõhus. ■

UNESCO uuringu detailse ülevaate leiad: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/pdf/CostingStudy.pdf>

Teismelisena emaks?

Kui 14aastane jääb rasedaks, siis kes otsustab, mis saab edasi – kas sünnitada või teha aborti? Seaduse järgi peab alla 18aastasel olema abordi tegemiseks vanema luba. Aga kui lapsevanem ja noor on eri arvamusel?

Tekst: **Sirje Maasikamäe** Foto: **Scanpix**

Liidus. Ka teised uuringud (vanemate teismeliste hulgas) näitavad rasestumisvastaste meetodite, sh kondoomi suu-remat kasutamist.”

Kui mitmed senised suundumused (kohustuslik seksuaalharidus koolis, tasuta noorte nõustamiskeskuste võrgustiku töö jm) jäävad püsima, siis võib Kai Parti hinnangul loota, et teismeliste raseduste arv väheneb veelgi.

PROBLEEMI MITU TASANDIT

Kui 14aastane jääb rasedaks, on tekkinud olukord naisteri sõnul väga mitmetahuline. “Üks on juriidiline, teine nõustamise tasand. Asjal on ka sotsiaalne ja psühholoogiline külg. Ideaaljuhul peaks seadused toetama teismelise pikemaajalist toimetulekut ja tema nõustamisprotsessi, kuid alati see paraku nii pole.”

Kas sünnitada või teha aborti, seda peaks saama otsustada teismeline ise. “Professionaalsete nõustamisreeglite järgi peab inimene saama ise otsustada – ei nõustaja ega keegi teine saa teismelise eest otsuseid langetada. Kuid õigus noorel ise otsustada ei tähenda, et ma ütlen: “Eks sa ise tead,” selgitab Kai Part. “Tüdrukut tuleb nõustada nii, et ta leiaks ise vastuse ja oleks võimeline tegema otsust, mis oleks tema enda huvides. Tuleb teda toetada, et ta suudaks mõista, millised on tema vajadused ja toimetulekuvõimalused.”

Sellised juhtumid lahendatakse alati individuaalselt ning üht ja ainuõiget vastust niisugusel puhul ei ole. “Alati uurime teismeliselt, kas vanem või keegi täiskasvanutest teab rasedusest, ja julgustame vanemaga rääkima. Mõnikord tullakse tagasi ja öeldakse, et vanemaga rääkida oli raske, aga samas oli sellest abi. Mõnikord pole aga teisme-

lisel tõesti võimalik vanematega rääkida – nad kas elavad kaugel või on suhted perekonnas nii keerulised, et enam omavahel ei räägitagi.”

LAPS, KES ON HÄDAS

Kai Part näeb teismeliste raseduste taga sügavamat probleemideringi. “Nõustajana näen ma last, kes on hädas, kuid kes unistab oma õnnest. Enamasti pole 14aastaselt rasedaks jäämise taga küps soov saada emaks. Vahel olen abiks kutsunud ka sotsiaaltöötaja, kellega koos saame arutada – mõnikord on vaja sekkuda perevägivalda küsimustesse, aidata teismelisel leida ühikatuba ja õppimisvõimalusi või on talle vaja hoopis järjepidevat psühholoogilist abi. Kui tüdrukul ja tema partneril on väga suur vanusevahe, siis minul kui nõustajal tekib kohe küsimus, kas see suhe toimib võrdsetel alustel ja kas tüdrukul on probleeme oma päritoluperes. Miks ta on loonud suhte endast palju vanema mehega?”

Sageli on tüdrukul pind jalge alt läinud ja suhte taga on soov pääseda kodust, et luua oma elu ja stabiilsem reaalsus. “Me püüame noorest aru saada ja temaga rääkida. Küsime, mis suhe on tal oma partneriga, kas ta toetab tüdrukut; missugused on tema suhted vanematega, kas nad aitavad.” Pole harv, et lapse isa, kuulates neiu rasedusest, kaob silmapiirilt.

Kui tütarlaps otsustab teha aborti, siis seaduse järgi peab alla 18aastasel olema selleks vanema nõusolek. Ent kui arvamused lähevad lahku ja vanem ei anna luba? Siis seaduse järgi otsustab kohus. “Aga missugune on 14aastase võimekus pöörduda kohtu poole?” küsib Kai Part. Kui meil täiskasvanuna on vaja mingis küsimuses kohtu poole pöörduda, kas me siis teame kohe, kuidas seda peaks tegema? “Paljudes Euroopa Liidu riikides ei sisalda seadused lapsevanema kaasamise kohustust alaealise abordi küsimuses. Mõnes riigis saab teismeline ise otsustada, aga vanemale tuleb rasedusest teatada. Või on kolmas võimalus – seadus võimaldab nõusoleku alaealise raseduse katkestamiseks anda ka mõnel muul täiskasvanul, näiteks nõustajal või juristil,” märgib Kai Part. Teadusuuringutes on leitud, et kohustuslik vanemate kaasamine abordiotsusesse ei paranda teismelise-vanema vahelist suhtlemist ning võib hoopis tõkestada teismelise pöördumist meditsiinisutusse.

„Juuresolevas juhtumis on aga vastupidine olukord: 14aastase tütarlapse rasedust soovib katkestada hoopis

TOETUS TEISMELISTELE RASEDATELE

Teismeline rase vajab igal juhul toetust. Nüüd on Caritase eeskujul loodud projekti “Hea algus” raames ka Tartu Noorte Nõustamiskeskuse juurde teismeliste rasedate tugigrupp.

tema ema ja vastavalt seadusele saab sellise loa anda kohus. Kuid kas parima lahenduse saab ikka anda kohtunik kohtusaalis või pigem on parem professionaalne nõustamine, kõigi asjaosaliste ühise laua taha toomine ja püüd saavutada mingitki üksteisemõistmist ja vastastikust toetust? Ning mitte väheoluline tõik: kuidas viidaks antud juhtumi puhul kohtuotsus täide – oletades, et kohus otsustab emale anda õiguse teismelise raseduse katkestamiseks? Rasedus ju ei oota kohtuotsust, vaid kasvab.”

Kai Part tõdeb, et paraku ei lähe alati nii, et pärast lapse sündi hakkavad asjad iseenesest laabuma ja kõik saab korda. “Sageli asendub esmane õhin lapsesaamise mõttest mõne nädala jooksul pessimistlikuvõitu reaalse arusaamaga oma olukorrast. Teismelise rasedaga töötades tuleb varuda aega: teinekord kulub mitmeid kohtumisi, enne kui lõplikule otsusele jõutakse. Kuid siis on see ka sügavamalt läbitunnetatud otsus. Abordis on harjutud nägema alati probleemi, kuid nii mõnigi kord on see mõne inimese elus just lahendus.”

Praegu on seksuaalelu alustamise legaalne vanus 14 eluaastat (st täiskasvanu ei tohi olla vahekorras noorema kui 14aastase isikuga), aga seksuaaltervise liidu arvates tuleks seda vanust tõsta 15. või isegi 16. eluaastani. “See kaitseks lapsi, et täiskasvanud ei kasutaks neid ära,” tõdeb Kai Part. ■

Olen 14aastane neiu. Mul on oma noormees ja ta on 20aastane. Ma olen 10. nädalat rase. Naistearst ütles, et minu ja lapsega on kõik korras ja et ma olen võimeline sünnitama. Mina ja mu poiss tahame seda last. Kuid mul on probleem vanematega. Mu ema ja isa elavad lahus. Ma elan ema juures ja ema käsib mul aborti teha. Isa ütleb, et tema on nõus mind toetama, aga tema juurde elama ma minna ei saa. Ma ei tea, mida teha. Kas ma pean ikkagi aborti tegema?

14AASTANE ON PIIRATUD TEOVÕIMEGA

Andra Olm,

Justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna eraõiguse talituse nõunik

14aastane alaealine on piiratud teovõimega isik, mistõttu on vanematel tema suhtes esindusõigus. Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus näeb piiratud teovõimega isiku raseduse katkestamise osas ette erinormi. Nimetatud seaduse § 5 lõike 2 kohaselt võib piiratud teovõimega naise raseduse katkestada tema enda soovil ja tema eestkostja nõusolekul. Kui naine ei ole raseduse katkestamisega nõus või ei suuda tahet avaldada või kui eestkostja raseduse katkestamisega ei nõustu, võib raseduse katkestada üksnes kohtu loal. Seega ei ole võimalik vanematel kohtu loata nõuda, et 14aastane tulevane ema oma raseduse katkestaks.

Appi, olen rase!

Tekst: Birgit Rõngelep, Heidi Rätsep Foto: Scanpix

“Appi! Ma olen vist rase! Mis nüüd saab? Mida ma teen? Kuidas ma hakkama saan? Võtan julguse kokku ja registreerin end naistearsti vastuvõtule. Hirm sinna minna on meeletult suur. Mitu korda käib peast läbi mõte, et jätan ikkagi minemata. Äkki ma polegi rase, äkki see läheb ise üle.

Arst uurib: “Mida sa kavatsed teha? Kas soovid lapse alles jätta? Kuidas sa temaga hakkama saad? Millal sa aborti tuled tegema? Ei tulegi?”

Tulles arstilt, on mul pisarad silmis. Mida ma edasi teen? Kellega ma räägin? Lapse isa ei taha lapsest midagi kuulda. Ütleb, et pole tema oma! Et olen ise süüdi. Ma ei julge emale rääkida. Ta hakkab karjuma. Ma ei tee ju aborti, ei tapa ju ometi oma last! Ta on minu laps! Mina otsustan ju! Ma vist ikkagi pean emale ütleva. Ta saab niikuinii aru! Kool! Oh, õudust! Mul jääb ju kool pooleli! Olgu, helistan kõigepealt sõbrannale. Tema oskab nõu anda.

Loodan, et saan tuge ja toetust oma emalt, lähedastelt. Pisaraid pühkides suundun lõpuks koju, mõtted oma tulevase lapse juures ja südames lootus... lootus, et ema mõistab ja toetab mind...” (Kairi, 16aastane)

Teismelise ema tingliku koondportree kirjelduses on üks domineeriv joon: puudub usalduslik suhe emaga. Väga sageli on tegu n-õ mureperega: isa peres ei ole, emal võivad olla sõltuvusprobleemid või vahetab ta järjepanu mehi. Või on peres palju lapsi, ema-isa käivad mitme koha peal tööl ja neil ei jätku lastele aega ega tähelepanu. Sageli tunneb just vanim tütar, et on armastusest ilma jäänud. Aga seda,

mida kodus napib, minnakse otsima mujalt.

2002. aasta algusest töötab MTÜ Caritas teismelise lapseootele jäänud ja sünnitanud emadega ning asenduskodu kasvandikest noorte emadega. Caritas töö lähtekohaks on väärtustada ja toetada elu. Me respektuime tüdruku otsust. Otsust sünnitada või loobuda lapsest. Olukorras, kus noorte abortide arv on endiselt väga suur (ca 14,5% kõigist abortidest teevad kuni 19aastased), väärrib iga otsus elu säilitada kiitust ja tuge. Tüdruku elu ei lõpe lapse sünniga, laps ei takista tema edasist arengut, kui ema ümber on hästi toimiv ja turvaline võrgustik. Kui peres puudub tugi ja tüdruk ega tema sugulased ei soovi sündivat last kasvatada ning annavad lapse pärast sünni kohe adoptiivperre, tuleb ka sellist otsust sallida.

TOETUST JA TÄHELEPANU

Oma nooruse ja emaduseks ettevalmistuse puudumise tõttu vajab teismeline ema toetust ja tähelepanu igal juhul. Seaduspõhiselt saadakse teovõimeliseks täiskasvanuks 18aastaselt. Kas ka küpseks lapsevanemaks? On oluline teadvustada teismelise ema arengukonteksti, mis aitab mõista, miks käitub ta lapsevanemana sobimatult. Emaks ei saada ju hetkega, selleks kasvatakse. Mõnel tüdrukul on emaduseks rohkem eeldusi kui teisel. Teismelised emad ei moodusta ühtset gruppi – nad erinevad kognitiivse arengu, isikuomaduste ja küpsusastme poolest. Meenutagem koraks oma teismeiga, kui võisime mõelda: “Kas ma olen piisavalt ilus, kas mu puusad on liiga laiad? Mida teised

minust arvavad?” Uksed paukusid, pisarad tulid iseenesest silma. Lisage juurde veel rasedus ja sellega kaasnevad hormonaalsed muutused...

Teismelisi, kuni 19aastaseid sünnitajaid on Eestis igal aastal üle tuhande, s.o umbes 7,5% kõigist sünnitajatest.

Varase emakssaamisega kaasnevad riskid on sageli haridustee katkemine, üksikvanemlus, vaimse tervise probleemid, töötus, vaesus. Riske on võimalik vähendada, parimal juhul vältida, kui teismeliselt sünnitanut mõistetakse ja ta saab igakülgselt infot, tõhusat sotsiaalset ja emotsionaalset tuge, praktilist toetust beebi esimestel elukuudel, vanemluse koolitust lapse esimestel eluaastatel ning abi kuni 3aastase lapse hoidmisel koolis õppimise ajal.

Caritase noore ema kool on seadnud ülesandeks aidata teismelisel emal aru saada iseendast ja oma käitumisest (teismee ja lapsevanema rollikonflikt) ning õppida uut rolli lapsevanemana, kes mõistaks lapse vajadusi. Tallinnas ja Pärnus tegutsev Caritase noore ema kool on kodune ja turvaline, sõbraliku ja usaldusliku, noort austava ja hooliva õhustikuga. See on aluseks headele, usalduslikele suhetele teismeliste emadega, kellega on võimalik teha koostööd nii personaalselt kui ka rühmas.

CARITASE SOOVITUSED ABISTAJATELE

* Kui teismeline ema näeb, et lähedased ja professionaalsed aitajad temasse usuvad, hakkab ta ka ise endasse rohkem uskuma ja ennast usaldama.

* Teismelisele emale tuleb igal võimalikul juhul kindnitada, et ta saab hakkama – kui kohelda teda suutliku ja vastutustundliku vanemana, käitub ta sellele vastavalt. Kui noor ema märkab, et ta suudab hakkama saada, muutub ta julgemaks ja tema oskusedki paranevad.

* Muutused viib ellu teismeline ema ise! See peab olema teismelise ema enda soov, tal endal peab olema tahe pingutada enda ja lapse nimel. Loomulikult vajab ta kõige selle juures abi, kuid tema eest ei tohi ära teha kõike, vastutus peab jääma talle endale.

* Parim, mida lähedane või professionaalne aitaja teismelisele emale pakkuda saab, on kindel ja usalduslik suhe, mis loob võimaluse rääkida asjust, mis talle korda lähevad. Mida varem luuakse usaldus, seda suurem jõud on toetus-suhtel! Siis on teismeline valmis rohkem avanema ja võtab paremini kuulda ka õpetussõnu, mis aitabki luua turvalise õhkkonna. “Ma usun, et sa saad hakkama, ja olen sulle toeks, kui sa mind vajad!” – see on hoiak, mida teismeline ema vajab.

**VARASE EMAKSSAAMISEGA
KAASNEVAD RISKID ON SAGELI
HARIDUSTEE KATKEMINE, ÜSIK-
VANEMLUS, VAIMSE TERVISE
PROBLEEMID, TÖÖTUS, VAESUS.**

* Paljudele tüdrukutele võib rasedus olla aeg, mil üldse esimest korda väljendatakse usku tema toimetulekuoskusesse ja huvi temaga toimuva vastu. Ainuüksi teadmine, et keegi on abiks, avaldab positiivset mõju.

* Usaldus ei pruugi tekkida nii kiiresti, kui tahaks, kuid järjepideva toetuse ja hooli korral ei ole toetava inimese olemasolu teismelisest emale enam nii harjumatu. Väheneb ka usalduse proovilepanek testimaks, mil määral võib toetajat pühendada oma saladustesse ning olla teesklematult see, kes tegelikult ollakse.

* Toetussuhte püsivuse katsetamiseks võib teismeline ema teha esialgu koguni midagi niisugust, mille teab olevat hea põhjus abistamisest loobumiseks. Siis tuleb talle mõista anda, kui kohatu oli tegu, aga tema ise on siiski teiste silmis väärtuslik.

NOORE EMA KOOL JA TASUTA LAPSEHOID

Noore ema kool on mõeldud väga noortele rasedatele ja emadele. Rühmad käivad koos korra nädalas Tallinnas ja Pärnus. Tallinnas (Erika 7a) toimub kool igal reedel kell 16, info telefonil 682 8414 või birgit@caritas.ee. Pärnus kooli toimumise päevad ja kellajad muutuvad, infot saab telefonil 5346 6288 või malle@caritas.ee.

Euroopa Sotsiaalfondi ja MTÜ Caritas Eesti koostöös käivitunud projekt “Noored emad taas kooli ja/või tööle” kestab 2010. aasta jaanuarist 2012. augustini. Noortele emadele pakutakse Tallinnas ja Pärnus tasuta lapsehooldusõppimise ja töö otsimise, samuti katseajal töötamise ajaks. Info telefonil 682 8414 või birgit@caritas.ee. Pärnus saab infot telefonil 5346 6288 või malle@caritas.ee. ■

Noorte emade soovid oma emadele:

“Ema, ma vajan sinu toetust, mõistmist, et sa ei keeraks mulle selga. Ei loeks mulle moraali, vaid oleksid mu kõrval, aitaksid kohaneda ja harjuda raseduse ja väikse beebiga. Aitaksid mul ette valmistada selleks, mis mind ees ootab. Et sa ei viskaks mind koos lapsega tänavale. Kuidas ma peaks seal üksi hakkama saama? Ei karistaks mind selle eest, et minu sees kasvab üks pisike beebi, sinu lapselaps.”

Sõbrannadele:

“Et oleksite mu kõrval, toetaksite, kuulaksite mind ka siis, kui beebi on sündinud.”

Seksuaalharidusest Eestis

Eestis on seksuaalkasvatuse kvaliteet viimastel aastakümnetel märgatavalt paranenud, kuid loomulikult ei ole võimalik garanteerida, et kõik noored on saanud või saavad piisaval määral heal tasemel seksuaalharidust.

Tekst: **Triin Raudsepp**, Eesti Seksuaaltervise Liit Foto: **Scanpix**

Uuringutulemused näitavad, et koolis antav seksuaalharidus on läbi teinud positiivseid muutusi. Uuringu "Eesti naiste tervis" (2004) järgi leiab 64,4% 16–17aastastest tütarlastest, et on saanud koolis piisavalt seksuaalharidust, samas arvab seda vaid 7% 35–44aastastest naistest. Vene emakeelega vastajate hulgas on eestlastega võrreldes kaks korda enam neid, kes polnud koolis seksuaalharidust saanud (vastavalt 36% ja 18%).

Seksuaalkasvatus võib kooliti olla mõnevõrra ebaüht-

lane. Mõni kool peab seda väga oluliseks õppeaineks, mõni mitte. Siit võib tuleneda ka see, kuidas ja millise põhjalikkusega seksuaaltervist käsitleb, kas õpetajaid suunatakse täienduskoolitusele jm.

Uuringute põhjal on neljandik kuni viiendik pedagoogidest, kes vastutavad koolis seksuaalkasvatuse eest, erialase (inimeseõpetuse eriala) baas- haridusega, ülejäänud on bioloogia või kehalise kasvatuse õpetajad. Tunde annavad ka huvijuhid, koolipsühholoogid, direktorid, õppealajuhatajad jt. Järjepidevat täienduskoolituse süsteemi seksuaalhariduse vallas ei ole, kuid vastavaid koolitusi on pedagoogidele korraldatud koostöös Tervise Arengu Instituudi, Eesti Seksuaaltervise Liidu ja Inimeseõpetuse Ühingu. Ühingu koostöös on ilmunud mitmeid õppematerjale, näiteks "Seksuaalkasvatuse õpetajaraamat II ja III kooliastmele" (Kull, Part jt 2005), mis on õpetajate seas palju kasutatust leidnud. Head tagasisidet on saanud ka Eesti Seksuaaltervise Liidu eestindatud interaktiivne seksuaalhariduslik CD "Dr Žukovski salatoimikud".

KOOSTÖÖ NÕUSTAMISKESKUSTEGA

On arusaadav ja inimlik, et seksuaalsusega seotud tundlike teemasid on mõnel õpetajal keeruline käsitleda. Inimeseõpetuse tundide täiendamiseks on võimalik minna klassiga noorte nõustamiskeskusesse või kutsuda kooli vastava ettevalmistusega inimene. UNESCO uuringu ("Kooli seksuaalhariduse kulutõhusus Eestis", 2011) järgi on 40% 10–19aastastest noortest käinud noorte nõustamiskeskustes seksuaalhariduslikes loengutes. Mitmed eksperdid peavadki väga oluliseks, et kooli seksuaalhariduslike tunde täiendab noortesõbralik nõustamine.

Noorte nõustamiskeskusi on üle kogu Eesti 19 ja nende võrdselt tähtsad põhiteenused on nõustamine ja seksuaalhariduslikud loengud õpilastele. Keskuste töö hõlmab rasedustestide vahendite ja turvaseksi alast nõustamist, rasedustestide vahendite väljakirjutamist, oletatava raseduse või seksuaalsel teel leviva haiguse (sh HIV) kindlakstegemist jm. Paljud õpetajad suunavad oma õpilased noorte nõustamiskeskuse loengutele, mis pakuvad teadmisi seksuaalsusest ja lähisuhetest ning võimalust

neid teemasid ka arutada. Interaktiivsed grupitööd ja rollimängud on kaasahaaravad, aitavad noorel paremini selgusele jõuda oma väärtushinnangutes ning selles, kuidas ta riskiolukorras tegelikult käituda võiks.

UNESCO uuringu tulemused on tunnustuseks Eesti seksuaalharidusele. Uuringus leitakse, et Eesti kooli seksuaalkasvatusele koos noorte nõustamiskeskuste kooli-

TÄHELEPANUVÄÄRSELT ON SUURENENUD KONDOOMIKASUTUS JA VÄHENE- NUD SOOVIMATUTE RASESTUMISTE, SAMUTI SEKSUAALSEL TEEL LEVIVATE HAIGUSJUHTUDE ARV, SEALHULGAS HIVIGA NAKATUMINE.

tustega on olnud otsene mõju tervisenäitajate paranemisele. Tähelepanuväärselt on suurenenud kondoomikasutus ja vähenenud soovimatute rasedustestide, samuti seksuaalsel teel levivate haigusjuhtude arv, sh HIViga nakatumine.

Loomulikult ei ole tervisenäitajate parendamine seksuaalhariduse ainus eesmärk, vaid sellega kaasnevad ju ka muud positiivsed mõjud: teadlike valikute tegemise oskus, soorollide mõistmine, suhtlemis- ja arendamine, inimestevaheliste suhete parendamine ja vägivalda vähenemine.

Viimased noorteuuringud näitavad küll positiivseid trende noorte seksuaaltervise näitajates, kuid et Eestis saavutada Põhjamaade omaga võrreldav tase, on oluline ka edaspidi tähelepanu pöörata nii noorte nõustamiskeskustele kui ka kvaliteetsele ja järjepidevale kooli seksuaalharidusele. ■

SEKSUAALKASVATUS JA ÕPPEKAVAD

Seksuaalkasvatus on riikliku õppekava järgi kohustuslik aine inimeseõpetuse raames. Inimeseõpetus on riiklikus ainekavas alates 1996. aastast. Uus riiklik inimeseõpetuse ainekava (põhikooli riiklik õppekava 2010) näeb ette senisest ulatuslikuma ja põhjalikuma seksuaalteemade käsitlemise inimeseõpetuse ainesüklis. Inimeseõpetuse kursused on nii I (2.–3. klass), II (5.–6. klass) kui ka III (7.–8. klass) kooliastmes. Uues õppekavas on kindlaks määratud ka tundide maht teemade kaupa. Näiteks Lätis ja Leedus ei ole õppekavades üldse seksuaalkasvatuse tunde.

Noorte nõustamiskeskuste kontaktid www.amor.ee

Kõverpeegeldusest vabaks

Foto: Scanpix

Kahjuks oli minu lapsepõlvkodus kiitus sama harv kui juulikuine lumi, halvaks-panu ja laitus aga sama sagedased nagu sügisesed vihmad. Tunnustusevajaduses pingutasin aina enam ja enam. Tahan tänini väga silma paista, olla teistest parem, võita.

Lapse areng ja sotsiaalne küpsus sõltuvad suuresti sellest, milline on tema kontakt vanema või mõne muu täiskasvanuga, kes teda kasvatab. Paraku ei anta lapse sündides kellelegi haiglast kaasa teadmispagasit. Head suhted ei tule iseenesest kauba peale – nende nimel peab natuke vaeva nägema. Mõtiskleda möödunud põlvelt saadud pärandi üle: kas kõik need “ettevaatusabinõud”, et lapsed hukka ei läheks, on olnud õiged, ja leida oma tee lapsevanemana.

Õnneks muutuvad laste õigele teele suunamise vahendid iga põlvkonnaga leebemaks. Kui minu ema sai veel oma isa käest sadularihmaga peksta, siis meie peres ihu- nuhtlust ei jagatud.

Kui olin väga väike, sain vitsaga vastu sääri, sest hüppasin voodil ega tahtnud magama jääda. “Miks sa seda tegid?” olin ema käest suurte jahmunud silmadega küsinud, endal pisarad mööda põski alla veeremas. Ema nuttis samuti. See küsimus murdis meie kodus vitsa võimu.

Kahjuks aga oli minu lapsepõlvkodus kiitus sama harv kui juulikuine lumi, halvaks-panu ja laitus aga sama regulaarsed nagu sügisesed vihmad. Minu vanemad ei seadnud kahtluse alla oma vanematelt saadud sügavat veendumust, et kiitus rikub lapsed ära. Mingeid erilisi andeid vanemad minu juures ei täheldanud ja ega mul endalgi olnud tunnet, et oleksin väärtuslik.

Minu häid hindeid peeti iseenesestmõistetavaks, mäletan ema isegi ütlevat, et mis ma sinu tunnistust ikka vaatan, kõik nagunii neljad ja viied. Tunnustusevajaduses pingutasin muidugi aina enam ja seadsin sel moel lati väga kõrgele. Isegi koolivaheaegadel ei võimaldanud ma endale

puhkust, vaid valmistusin uueks semestriks. Minu noorem õde sai pragada kolmede eest, sest kui üks saab hakkama, kuidas siis teine ei saa! Kui olime juba kodust välja lennanud, mäletan perioodi, kui noorem õde püüdis teha kõike, et minuga sarnaneda – tal oli minu soeng, ta riie- tus sarnaselt ja hakkas tegelema samade hobidega. Õnneks leidis ta peagi, et iseendaks olemine on parim viis elada.

VÄSITAV PERFEKTSIONISM

Kõverpeegeldus, mille me pärandina lapsepõlvest kaasa saime, on tugevasti mõjutanud minu elu tänini. Minus on tohutu saavutus- ja tähelepanujanu – ma tahan väga silma paista, olla milleski teistest parem, võita, olla esimene. Iga-päeva elus väljendub see püüdlusena olla perfektne kõiges, mida ette võtan. Ma olen maksimaalset tööalasel, emana, naisena, koduhoidjana, söögitegijana, õppijana, oma hobides – see on imbinud kõikidesse valdkondadesse nagu mürk, mis hävitab elurõõmu. Tunnistan ausalt: kevadel rohin isegi võililli oma muru seest välja. Kui sündis minu teine laps, hakkasin teda rinnaga toites kooli kohustus- likku kirjandust lugema. Ärge seda järele tehke! See on väga vale ja õnneks oli minu kõrval tark inimene, kes sellele tähelepanu juhtis.

“Mida rohkem teed, seda rohkem suudad, mida rohkem suudad, seda rohkem oled väärt,” on mantra, mille järgi olen elanud praktiliselt terve oma elu. Siiani on see väärt olemise tunne aina eest ära libisenud kuhugi sinna, kus ma lõpuks “olen keegi”. Pidev püüdlus hüpata üle oma varju on kahjuks kiireim tee läbipõlemiseni, mis sel sügisel mu jalust niitis. Märkanis hoiatavaid signaale ja võtsin

aja maha. Olen 32aastane ja esimest korda elus võtan aega iseendaga olemiseks.

LAPSED ON AUSAIM PEEGEL

Emana saan ma nüüd aru, kui raske on olla hea vanem. Mõistan oma ema, kes oli ülekoormatud tööga, tal polnud mahti ega piisavat tuge, et arutleda selle üle, mida ta tahaks laste kasvatamisel teha teisiti kui tema vanemad. Õnneks on minul kõik võimalused, tugi ja ka aeg, et murda laste arengut kahjustavaid uskumisi. Ja lapsed on minu kõige paremad ja ausamad peeglid.

Ma pole täiuslik – kaugel sellest! Aga kui ma tunnen, et asjad pole õiged, siis ma kindlasti tegutsen oma laste huvides. Minu kodus polnud vitsa ega pekstu ja minust oli saanud eelmiste põlvete vanemate leebem variant – mina tutistasin. Kuni ühel päeval märkas, kuidas minu väike tütar endale ise tuti-tuti tegi. Seda oli väga valus näha – enam ma ei

tutista ega lase ka lapsel end ise karistada.

Kiitusega olen lahke, laitudega pigem kitsi. Otsin aina uusi teid, kuidas suunata last nõnda, et ta ei tunneks end alavääristatuna. Märkas, et esitan vanemale lapsele kogu aeg küsimusi stiilis: *miks sa seda või teist sel või teisel moel ei teinud?* Tundsin enda sees, et see pole õige. Hiljuti sõnastas üks terapeut minu imeliku tunde: nimelt on miks-küsimus varjatud süüdistus. Nüüd jälgin oma keelekasutust enam, et laps ei tunneks end pideva turmtule all olevat ja end minu ees kaitsma ei peaks.

Oma lapsepõlveajast mäletan, et kui laps tegi midagi, et tähelepanu saada, peeti seda väga halvaks. Olin niisuguse uskumuse alla neelanud ega olnud sellest üldse teadlik. Äsja lugesin üht vanemahariduslikku raamatut, kus oli tõstatatud ka see teema. “Aga miks mitte siis lapsele tähelepanu jagada, kui ta seda soovib?” küsib terapeut retooriliselt vastu. Igal juhul pööran oma lapsele tähelepanu, kui see on see, mida ta vajab.

Usun kindlalt, et parim, mida me saame lastele eluteele kaasa anda, on soojus ja tugev veendumus, et laps on armastusväärne sellena, kes ta on. Ta ei pea muutuma, ekstra pingutama, olema erakordselt tubli ja hea laps, et teenida vanema armastust. Sellisest vaimsest kaasavarast piisab täiesti, et astuda täiskasvanuella tasakaaluka ja aruka noore inimesena, kes teeb valikuid oma vajadustest lähtuvalt, mitte püüdes kompenseerida oma lapsepõlve puudujääke. ■

Kersti, 32

Tekst: Merit Lage Foto: Scanpix

Tegu ja tagajärg

Jätkame ajakirja kevadnumbris alustatud kiituse ja karistuse teemat. Kolmandik Lastekaitse Liidu internetiküsitluses osalenud vastanutest pidas karistamist reeglite eiramise korral õigeks ja tõhusaks. Vanemate kirjeldatud karistamisviiside efektiivsuse ja mõju üle arutleb Tallinna Perekeskuse psühholoog **Tiiu Meres**.

Vanem kirjutab: "Meil on seinal nädalaplaan, kuhu mär-gime punaseid täppe Gaastase lapse pahategude ja rohelisi täppe heategude eest. Kui algab uus nädal, siis tühistame eelmise nädala täpid ning alustame puhtalt lebelt. Kui nädalas koguneb kolm pahateotäppi, läheb laps nurka. Kui aga nädala jooksul tekib viis halva teo täppi, saab laps pärast viienda täpi ilmutust viitsa. Ka heategude puhul on pärast kolmandat ja viiendat tegu ette nähtud hüved. Süsteem toimib, laps sai väga kiiresti selgeks, et viit punast paha täppi pole mõtet koguda."

Tiiu Meres: Selline süsteem on pärit 1930ndate Ameerika vanglast, kus õhkkonda üritati muuta nii, et valvureid oleks vaja vähem ja vangid end paremini üleval peaksid. Katsed ja uuringud näitasid, et vanglaseinte vahel süsteem töötab. Niipea aga, kui talongid või täpid ära kaovad, puudub inimesel oma käitumises orientiir. Ta pole õppinud vastutama ega otsustama. Kõik sõltub sellest, missugusesse keskkonda inimene satub ning kes hakkab talle kiitusi ja karistusi jagama.

Lapse puhul on lihtne aimata, mis edasi saab: võib arvata, et see laps õpib teistest tunduvalt varem oma tegusid varjama. On leitud, et karistuse ainuke etteaimatav tulemus on vältimine: vähegi intelligentne laps õpib karistusest hoiduma. Tõenäoliselt õpib laps natuke kiiremini valetama ja ühist vastutust kellegi teise peale lükkama. Ta püüab vältida mis tahes vastutust, kuna siis ei saa keegi tema kohta midagi halvasti öelda ja midagi ei saa pahasti

minna. Säärase süsteemi oht on see, et lapsel võib igaveseks kaduda võime olla liider, võime juhtida. Täppide süsteem ütleb talle, et vanem on absoluutne autoriteet ja võimukandja ning temast, lapsest, sõltub väga vähe. Tõenäoliselt tahab laps edasises elus leida mingi muu süsteemi, milles ta tunneb end turvaliselt. Paraku pole selline elu kuigi loov ega õnnelik. Tihti on vanemad pärast imestunud, miks nende laps oma eluga nii kehvasti hakkama saab, kuna arvavad, et kasvasid teda hästi. Kuid lapsel polnud võimalust õppida oma elu juhtima.

Vanem: "Kui midagi ei aita, siis jätan ära raamatu vaatamise, õhtujutu või ettelugemise."

See võib olla õigustatud, kui õhtujutu või ettelugemise aeg on käes, kuid lapsel on paha tuju või ta on üleväsinud ning ta hammustab või lööb vanemat. Siis on täiesti mõistlik öelda: "Sa tegid mulle haiget, mul on valus ja ma ei taha raamatut praegu ette lugeda." See on loomulik tagajärg nii ema kui ka lapse jaoks. Kindlasti pole hea, kui vanem eirab oma tunnet ning hambad ristis ja head nägu tehes ikkagi vaatab lapsega raamatust Puhhi ja Notsut. Mis tahes teesklus ei mõju hästi.

Kui aga 3–4aastase halvast teost on möödunud mitu tundi või lausa pool päeva, on lugu tema jaoks juba lõppenud ja ununenud. Mudilasel on väga raske aru saada, miks teda nüüd ära tõugatakse. Laps saab aru, et suurel inimesel on õigus olla sõbralik või jöhker ilma igasuguse

õigustusega. Paraku on see lapsele õppetund kogu eluks ja laieneb ka teistesse suhetesse.

Vanemad märkisid lapse korralekutsumiseks hüvedest ilmajätmist: sageli mainiti taskuraha vähendamist, sõpradega väljaskäimise ja kinoskäimise piirangut ning koduaresti.

Perekond on majandusüksus. Kui keegi pereliikmetest tekitab suure ülekuulu, mõjutab see tervet perekonda – seega on millestki ilmajäämine loomulik tagajärg. Näiteks kui perepoeg viskab koos teiste poistega sisse akna või rüüstab autot, on vaja kahju kinni maksta. Võimalik, et tõesti on mõistlik see poja taskurahast kinni pidada. Mingil moel peab kulu perele hüvitama: see pole karistus, vaid asjade loomulik käik. Vastasel juhul edastavad vanemad signaali, et poeg võib teha, mis pähe tuleb, ja vanemad maksavad.

Koduarest ja väljaskäimise piirang võivad olla seotud mitme põhjusega. Tavaliselt on vanem hirmul: mida laps väljas teeb? Kas tal on halvad sõbrad või kipub ta ise olema negatiivne liider? Võib-olla on politsei ta suitsetamise või napsitamise pärast kinni pidanud, sel juhul on mõistlik lapsel silma peal hoida ja vabadust piirata. Jällegi on tegu pigem loomuliku tagajärje kui karistusega.

Sõpradega suhtlemise ärakeelamist kaaluksin mina

vanemana aga väga tõsiselt. 12–13aastaste puhul pole täiskasvanul tegelikult enam vahendeid, et sõpru päriselt ära keelata. Vanem võib teismelisest teha endale sel viisil tõelise vaenlase ja tema sõpradest saada neid terve hulga. Vanemal on tüütum ja tülikam, kuid efektiivsem oma teismelisega kaasas käia. Paluda lapsel sõbrad enda juurde kutsuda on palju parem variant kui see, et noored on tänaval. Kasulik on luua suhteid sõprade vanematega. Kui laps läheb kellegi juurde peole või külla, aitab telefonikõnest sõbra vanemale, et teada saada, kas noor jõudis kohale.

Ärakeelamine tekitab vastupanu. Lapsed on lõpmata leidlikud, et leida variante keelust möödahiilimiseks.

Paljud vanemad mainisid aja mahavõtmise süsteemi, näiteks: "Viime lapse oma tuppa padja peale istuma, kuni jonn otsa saab. Siis arutame läbi, mida ta valesti tegi, ja lepime ära." Kirjutati ka toolil istumisest või nurgas seismisest. Tihti märgiti ära aeg, kui kaua laps peab toolil istuma või nurgas seisma, enamasti oli see 1–5 minutit ja vahel seotati minuteid lapse vanusega. Tooli nimetati mitmeti: rahunemise ja mõtlemise tool, kuid ka paha lapse ja jonniga tool, pahateoiste.

Töös lastega, kellel pidurdusprotsessid arenevad aeglasemalt kui aktiveerivad protsessid, kasutatakse sellist võtet sageli. Nad satuvad tegutsedes sageli nii suurde erutusseisundisse, et lapsega pole võimalik rääkida ega temaga kontakti saavutada. Ainuke võimalus temani jõuda on võtta kõik stiimulid ära. Selles loetelus on segu vanast eesti rahvatarkusest ja kognitiiv-käitumuslikust teraapiast.

Nurka saadeti laps tsaariaegses koolis: teised näevad, et ta on paha, ja ta peab häbenema. Häbistamise saatel nurgas seismine võib teha lapse seisundi hullemaks. Vanem hoiab last nurgas, kuni ta nutma hakkab või kuni laps tunnistab, et ta on paha, tühine ja halb. Kui inimene otsustab enda kohta, et ta on tühine ja halb, siis ta hakkabki nii käituma. Vanem peaks endalt küsima, mis on tema eesmärk. Häbistamise mudel võib esialgu tunduda mugav, kuid igale isale-emale mõjub haavavalt, kui ajapikku hakkavad lapse peal "jalgu pühkima" ka teised inimesed. Oleksin väga ettevaatlik lapse pahaks nimetamisel, prooviks ikka nimetada tegu. Kui laps jääb mind uskuma, siis olen väga hädas. Mina pean hakkama talle hiljem tõestama, et ta on hea, kui ta ise usub, et on paha.

Teisalt on nurgas jällegi kõige rahulikum. Hea, kui nurgas on seinal mingi täpp: see teeks rahunemise veelgi kergemaks, laps saab täpile keskenduda. Rahunemiseks kulub üdiselt tõesti sama palju aega minutites, kui mitu aastat laps vana on. Alles pärast rahunemist saab arutada,

HÄBISTAMISE SAATEL NURGAS SEISMINE VÕIB TEHA LAPSE SEISUNDI HULLEMAKS.

mis juhtus ja kuidas edasi toimida. Vahetevahel lapsed lihtsalt peavad proovima, kas vanemad tulevad olukorraga toime või mitte. Hirmu või ärevuse valguses võib laps mõelda, et provotseeriks ühe suure pahanduse, ja vaataks, mis saab. Talle on väga oluline, et vanem sellega toime tuleb. Lapsel on vaja teada, mis elus siis saab, kui asjad lähevad halvasti. Ka kõige paremad lapsed katsetavad aegajalt. Sellisel juhul ütleb laps pärast pahandust, et ta ei saa ise ka aru, mis talle sisse läks, ning see on tõi.

Vanemad kirjeldavad vitsaga ähvardamist või viitavad karmimale karistusele, kui laps oma ebasoovitavat tegevust ei lõpeta. "Ütlen: "Kui sa nii jätkad, siis täna emme sinuga koos raamatut ei vaata!" Kui ta karistust eirab, näitan talle vitsa – see sai tuppä toodud juhtumiks, kui ta liiga ülemeelikuks läheb. Oleme rääkinud, kuidas sõnakuulmatutele lastele antakse vahel vitsa, kui nad muud moodi aru ei saa, et teatud reeglite tuleb kinni pidada. Praegu on vitsa näitamine ülim karistusvahend – vitsa andma pole pidanud, piisab vitsale osutamisest."

Siin meenub mulle üks multifilm. Jänese poeg ei tahtnud magama minna. Ema ütles, et kui sa magama ei jää, siis tuleb karu ja sööb su ära. Jänese laps karjus: "Ma ei karda karu, ma ei karda karu!" Jänese ema hirmutas veel hundi ja rebasega, kuid selgus, et lapsuke ei karda ka neid. Jänkupoeg muudkui hüppas üles-alla. Siis tuli väike hiirepoeg vaatama, mis lärm see on. Jänese poeg kartis hiirekest, tõmbas teki üle pea ja jäigi magama.

Oletame, et nädalalõpul koristab pere korterit ja keegi lastest või pere ainus laps ei taha lillegi liigutada. Vanem võib põhjendatult öelda: kuna meil läks nüüd koristamisega rohkem aega, siis me täna kinno ei jõua. Või – me läheme isaga hilisemale seansile, aga sina kaasa ei saa. Seegi on asjade loomulik tagajärg. Ähvardada tohib ainult siis, kui seda on võimalik täide viia. Lapsed tunnevad õhust ära situatsiooni, kui ähvardatakse niisama. Lastele meeldib väga provotseerida ja vanema läbikukkumist avalikult tõestada. Kui ähvardus on tulevikku suunatud, võib vanem jääda lõksu. Näiteks on kolme nädala pärast klassiekskursioon ja vanem ütleb: "Kui sa puudud veel ühe päeva, siis ekskursioonile ei saa." Laps puudubki veel ühe päeva. Samas on kaks nädalat enne väljasõitu kõik parimas korras. Nüüd on vanemal valida, kas ta sööb oma sõnu või ütleb lapsele, et kaks eeskujulikku nädalat ei tähenda midagi ja ma ikka ei luba sind. Mõlemad variandid pole head – ükskõik, mida vanem otsustab. Nii mängib vanem end ähvardustega ise nurka. Kui on aga selge seos teo ja tagajärje vahel, siis miks mitte sellist võtet kasutada.

Vitsa näitamine on kahtlase väärtusega, sest laps omandab teadmise, et kui kellelgi midagi tõsiselt halvasti läheb, siis võib talle haiget teha. Võib juhtuda, et ta kasutab füüsilist jõudu ja vägivalda mängudes või omavahelis-

tes konfliktides.

Vanem: "Mul on 2aastane laps. Kui ta püksi pissib, siis peab ta veidi aega märgade pükstega olemist kannatama ja seisma kohas, kuhu piss tuli."

Kaheaastased on erinevad. Pissimine ja mittepissimine on eneseregulatsiooni küsimus ning selle õppimiseks kulub aega erinevalt. Enamik vanemaid arvab, et potilkäimine on otseselt kasvatamisest, aga tegelikult mitte. Näiteks autistlike laste esimene eripära on see, et neil on midagi pahasti pissimise või kakamisega. Vanemale võib tunduda, et mudilane jonnib ja on pahatahtlik, kuigi tegu on hoopis keha regulatsiooni küsimusega. Ka sünnituse käigus hapnikuvaeguses olnud lastel võib kuluda rohkem aega sisemiste lihaste lõdvestamise ja pingutamise õppimiseks.

Vastuste hulgas leidub ka kommentaare: kui midagi enam ei aita, siis tutistan, löön käega tagumikule, teen pepule ata.

Kauges perspektiivis on ohtlik kõik, mis on seotud alandamisega. Kui vanem mõtleb, et nüüd ma tutistan või annan laksu või vitsa, ning asub oma mõtet ellu viima, on see lapsele sõnum sadismist. Alandavad kehalised karistused on ainult jõu võimu näitamiseks. Kuid kui laps on jooksmas autoteele ja vanem krabab ta kinni kuidagi nii, et laps saab haiget, on see täiesti teise tähendusega.

Lapse halvale teole peab vanem reageerima selleks, et edaspidi asjad paremini läheksid, et laps ei kahjustaks ennast ega teisi. Seega peaks ka vanema reaktsioon olema eesmärgipärane. Tegemist on probleemi lahendamise olukorraga, mis on suunatud tulevikku. Karistus seavastu keskendub minevikule – kui keegi on süüdi, peab tal olema halb. Paraku ei pruugi enda halvasti tundmine tulevikus paranemist kaasa tuua, ehkki vahel harva võib ka nii juhtuda. ■

KAS MOTIVATSIOONISÜSTEEMI ON VAJA?

Motivatsioonisüsteemi on vaja, kui on tegemist ebameeldivate toimingutega. Näiteks on laps matemaatikas nõrk ja vanem arvab, et oleks vaja teda aidata ning teha paaril korral nädalas lisaülesandeid. Pärast ülesannete tegemist saab laps täpi tabelisse juurde. Kui on kogutud mingi arv täppe, tuleb kokkulepitud auhind. Kuuenda klassi õpilasele on see väga hoomamatu tulevik, kui öelda, et tal on matemaatikat elus vaja näiteks laenuintressi arvutamiseks. Et matemaatikat praegu õppida, on vaja lähemaid eesmärke. Ka täiskasvanu saab lisatöö eest tasu, preemiat või vaba päeva. Vahetevahel on ka sporditreening tüütu, igav ja nõuab valu talumist. Treeningu teevad väärtuslikuks võistlused, medalid ja muu sinna juurde kuuluv.

Pere, sõbrad, sport!

2011. aastal pälvis Lastekaitse Liidu stipendiumi **Reele Komi** (18), kes õpib viitele ja on tubli squashimängija.

Kuidas ennast iseloomustaksid?

Õpin Audentese spordigümnaasiumis 12. klassis. Minu spordiala on squash ehk seinatennis, millega olen tegelema juba kuus aastat. Enne squash'i mängimist harastasin mitmeid alasid, usun, et mu spordipisik on pärit perekonnast. Minu vend õppis samuti Audentese spordigümnaasiumis ja mängib juba 12. aastat jäähokit, ka ema ja isa tegelevad igapäevaselt spordiga. Mulle meeldib väga rahvatants, olen tantsinud alates esimesest klassist. Suvel osalesin ka XI noorte laulu- ja tantsupeol "Maa ja ilm". Kui aega üle jääb, käin Audentese segakooris laulmas.

Sinu viimane tore elamus koos sõpradega?

Enamik mu klassikaaslastest on pärit Eesti eri kohtadest. Hiljuti võtsime ette pika ja põneva retke, käisime Lõuna-Eestis Harglas, kus elab minu klassiõde. Ühtlasi tähistasime klassiõde 18. sünnipäeva. Viis tundi bussiga sõitmist sinna ja tagasi olid igati väärt lahendat kogemust toredate sõpradega. Kõigele lisaks saime näha sealset kultuurielu, mis erines väga minu varasematest kogemustest.

Sinu viimane kordaminek koolis?

Kõige suuremaks kordaminekuks pean seda, et olen suutnud alates esimesest klassist viitele õppida. Loodan, et suudan seda ka viimasel õppeaastal ning lõpetan gümnaasiumi kuldmedaliga.

Sinu viimane saavutus spordis?

Olen hakanud väga paljudest squashivõistlustest osa võtma, eriti välismaal. Viimase aasta jooksul olen käinud võistlemas Belgias, Tšehhis, Prantsusmaal, Saksamaal, Hollandis ja Šveitsis. Välisvõistluste tase on kindlasti tugevam kui minul praegu, kuid omamoodi põnevad ja kasulikud kogemused on need olnud kõik. Viimane suurim saavutus Eestis on kindlasti kevadel võidetud Eesti meistri tiitel.

Sinu viimane kultuurielamus?

Viimane elamus oli septembri lõpus, kui käisin Tallinna Linnateatri "Biloxi Bluesi" vaatamas.

Kolm tähtsat asja sinu elus?

Raske on nimetada ainult kolme tähtsat asja, aga ma usun, et ilma pere, sõprade ja spordita ei saaks ma hakkama.

Kirjelda ühte seika tänasest päevast?

Käisin täna rahvatantsutreeningul. Ükski meie rühma poistest ei saanud tulla ja seega võtsime tüdrukutega ette uue, aga mitte täiesti traditsioonilise rahvatantsu. Tants on tempokas ja muusika noortepärane, mis tegi tuju kohe rõõmsaks, andis hea emotsiooni.

Kellena näed end tulevikus?

Ma ei ole veel otsustanud, mida ma tulevikus teha tahan. See on keeruline ja ma tõesti ei tea veel. Väga palju aega pole enam jäänud otsuste tegemiseks, kuid kindlasti tahaksin edasi õppida ja spordiga tegeleda. Vaatan, mida elu toob.

Minu spordialastest tegemistest saab lugeda www.squashiakadeemia.ee. ■

STIPENDIUMID NOORTELE

Igal aastal 1. septembrist 15. oktoobrini saab lapse arengu toetamiseks taotleda Lastekaitse Liidu fondi stipendiume. Stipendium on personaalne ning ette nähtud osalemiseks aineolümpiaadidel, konkurssidel või spordivõistlustel. Stipendiumi võib kasutada huvi-, spordi- või keeltkooli (-ringi) õppemaksu tasumiseks.

Lähisuhtevägivallast ja lähenemiskeelust

Inimesed vaikivad perevägivallast sageli kaua ega võta midagi ette. Vandeadvokaat **Ene Ahas** selgitab, mida tähendab lähenemiskeeld, ja julgustab lapsevanemaid vägivalla vastu abi otsima.

Lähenemiskeelu kohaldamise vajadus tekib eelkõige juhtudel, kui tegemist on lähisuhtevägivallaga, kus vanem tunneb muret nii laste kui ka enda turvalisuse pärast, ning suhted on muutunud sedavõrd pingeliseks, et olulise kahju ja omavoli vältimiseks on tarvilik kohtu kaudu reguleerida teatud perioodiks isikutevahelisi õigussuhteid.

Väga sageli on lähisuhtevägivall kestnud pikka aega ning saanud nii laste kui ka vanemate elu lahutamatuks osaks. Tunnetatakse, et ollakse suhte lõksus, millest välja pääseda näib lootusetu. Seejuures ei mõisteta, kui võrd tõsised ja negatiivsed tagajärjed on pikaajalisel vaimsel vägivallal lastele. Ka ühiskonnas on siiani juurdunud mõteteviis, et vägivallaga on tegu siis, kui pannakse toime isikuvastane süütegu, mis on nii ränk, et fikseeritakse kuritegu või vähemalt kutsutakse kohale politsei, kes sekkub vägivallatseja käitumisse.

Tegelikult on lähisuhtevägivall (nimetatakse ka perevägivallaks) igasugune vaimne, füüsiline või seksuaalne vägivall, mis leiab aset inimeste vahel, kes on või on varem olnud lähisuhtes, seadusest tulenevalt seotud või omavahel veresuguluses. Vaimne vägivall on ka ähvardamine füüsilise vägivallaga, ähvardus lapsed ära võtta või lastega midagi ebasobivat teha, sihilik volestimõistmine ja hirmutamine mingi tegevusega (nt laste hooletusse jätmine).

Säästmaks lapsi lähisuhtevägivallaga kaasnevatest negatiivsetest mõjudest, on väga oluline, et vanemad julgeksid vägivallale vastu astuda ning vajadusel taotleda lähenemiskeelu kohaldamist.

MIS ON LÄHENEMISKEELD?

Lähenemiskeeld on preventatiivne õiguskaitsevahend, mida on võimalik kohaldada nii tsiviil- kui ka kriminaal-asjades. Selle eesmärk on tagada, et isik, kelle suhtes seda kohaldatakse, ei rikuks tulevikus lähenemiskeeluga kaits-

tava isiku õigusi. Kohtud on keelanud läheneda isikule või teatud kohale (nt kellegi elu-, töö- ja õppimiskohale, tava-pärasele liikumisele), keelanud läheneda teatud seisundis (nt joobeseisundis) või keelanud teatud viisil suhelda (nt telefoni või muude sidekanalite vahendusel või kirja teel). Ulatuslikum lähenemiskeeld, mis hõlmab keeldu läheneda avaldajale ka väljaspool viimase elukohta, on õigustatud, kui kohtul on alust arvata, et inimene võib toime panna isikuõiguse rikkumisi ka mujal või on võimalikud eba-meeldivast tülitamisest ja solvast käitumisest raskemad isikuõiguste rikkumised. Kahju tekitava käitumise lõpetamist ei ole õigust nõuda, kui sellist käitumist tuleb mõistliku arusaama järgi taluda kooseluse või olulise avaliku huvi tõttu. Sellisel juhul võib kannatanu esitada õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise nõude.

Üldjuhul kuulab kohus enne lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu rakendamist ära isiku, kelle suhtes abinõu rakendamist taotletakse, ja isiku, kelle huvides abinõu rakendamist menetletakse. Vajaduse korral kuulab kohus ära ka nimetatud isikute lähedased ning nende elukohajärgse valla- või linnavalitsuse või politseiasutuse töötajad. Ärakuulamisvõimaluse kaudu antakse teisele poolele võimalus esitada omapoolne seisukoht. Kui aga tegemist on hagi tagamise või esialgse õiguskaitse korras kohaldatava lähenemiskeeluga, ei ole kohus kohustatud enne otsuse tegemist ära kuulama isikut, kelle suhtes lähenemiskeelu kohaldamist taotletakse.

Lähenemiskeeld on tähtajaline. Keelu kestuse määrab kohus kindlaks konkreetse kuupäeva nimetamisega või sündmuse saabumisega (nt abielu lahutamise). Lähenemiskeelu maksimaalne tähtaeg on kolm aastat. Avaldajal on õigus tähtaja möödumisel vastavate asjaolude esinemisel pöörduda uuesti kohtu poole, et kohus saaks hinnata, kas lähenemiskeelu kohaldamine on jätkuvalt õigustatud.

KOHTUPRAKTIKA

Peamiselt taotletaksegi lähenemiskeeldu tsiviilkohtumenetluses just perekonnaasjades, kus pooled vaidlevad abielu lahutamise või lastega suhtlemise korra üle. Samuti võib lähenemiskeelu ja muu isikuõiguse kaitse abinõu rakendamise vajadus kerkida peresisese vägivallaga seonduvate isikuvastaste kuritegude korral, mil ohvril on võimalik taotleda tsiviilõigusliku iseloomuga lähenemiskeelu määramist ka kriminaalkohtumenetluses.

Perekonnaasjades kohaldatakse lähenemiskeeldu enamasti esialgse õiguskaitse abinõuna kohtumenetluse ajal. Lähenemiskeeldu on aga võimalik määrata ka iseseisva tsiviilõigusliku kaitsevahendina isikuõiguse rikkumise korral. Võlaõigusseaduse § 1055 lg 1 sätestab: kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib kannatanu või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist

õigust või sellega ähvardamisest hoidumist. Kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatuse või muu isikuõiguste rikkumise puhul võib muu hulgas nõuda kahju tekitaja teisele isikule lähenemise keelamist (lähenemiskeeld), eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist.

Lähenemiskeeld on oma olemuselt isiku isiklike õiguste oluline piirang, mistõttu taotlusi lähenemiskeelu määramiseks ei rahuldata kergekäeliselt. Lähenemiskeeld määratakse üksnes juhul, kui kohus leiab, et see on vältimatu ning lähenemiskeelu kohaldamine ei koorma isikut rohkem, kui seda võib pidada lähenemiskeeldu taotlenud isiku huvisid ja asjaolusid arvestades põhjendatuks.

Koos lähenemiskeelu kohaldamisega on võimalik ja mõistlik reguleerida lastega suhtlemise korda. Üldjuhul on kohtud jätnud lastele lähenemise keelu kohaldamata

LÄHENEMISKEELU KOHALDAMINE EELDAB REALSE OHU OLEMASOLU VÕI REAALSET ÄHWARDUST AVALDAJA ISIKU SUHTES.

ja kitsendanud ühe vanema õigusi lastega suhtlemisel, sest lähenemiskeelu määramisel ei saaks eemalviibiv vanem lapsega kohtuda ning poleks sisuliselt võimalik määrata ka lapsega suhtlemise korda. Lähenemiskeelu kohaldamine eeldab reaalse ohu olemasolu või reaalselt ähvardust avaldaja isiku suhtes, millega on ohustatud avaldaja ning tema laste elu ja tervis.

Paraku on just perekonnaasjades kohtul keeruline kindlaks teha, kas ja millises ulatuses on oht reaalne. Eriti olukordades, kus elatakse lähestikku või samas eluruumis. Kui vaidlevad pooled elavad lähestikku, siis on üks võimalus pigem reguleerida nende suhtlemiskorda ja loetleda eelkõige toimingud, mida keelatakse.

Paljudel juhtudel määratakse lähenemiskeeld ruumilise vahemaaga, mis on minimaalne lubatud kaugus puudutatud isiku ja avaldaja vahel. Levinud vahemaa on 100 m ja seda seostatakse sageli ka äratundmiskaugusega.

Näiteid, kuidas kohtud on lähenemiskeeldu määranud: * Keelata A.H-l läheneda M.S-ile, samuti tema elukohale ***; rikkuda M.S-i füüsilist puutumatust ja M.S-i ning tema laste M.S.A. ja M.S.B. kodurahu.

* Keelata A.H-l läheneda M.S-ile äratundmiskauguse, s.o 100 meetri ulatuses ning võimaldada A.H-l kohtuda tütre M.S.A-ga sotsiaalhoolekande osakonna töötaja juuresolekul igal kolmapäeval kella 10.00–11.00 Nõmme LOV sotsiaalhoolekande osakonnas aadressil ***. Lapse toob ja viib aadressile *** lapse usalduslik isik. Keelata A.H-l muul viisil, s.o telefonikõnede, SMS-ide, tava- ja elektroonilise kirjavahetuse kaudu kontakteeruda M.S-iga.

* Keelata A.H-l kabe aasta jooksul läheneda M.S-ile lähemale kui 100 m.

Kui kohus on perekonnaõiguslikus vaidluses määranud lähenemiskeelu esialgse õiguskaitse korras, siis pärast lahendi tegemist vastavas asjas peab kohus selleks ajaks kujunenud olukorda uuesti hindama, tegema kindlaks pooltevahelised suhted ja selle, kuivõrd reaalne on isikuõiguste rikkumise oht, milles rikkumine võiks väljenduda ja milline kaitseabinõu oleks sellest tulenevalt õige ning proportsionaalne.

Lähenemiskeelu määramiseks on kohtupraktika mõnel juhul pidanud piisavaks asjaolu, et isik vabaneb vanglast ja et enne vangistust on ta avaldaja ja viimase pere suhtes olnud vägivaldne või ähvardanud vägivaldaga. Teisalt on jäetud lähenemiskeeld kohaldamata muu hulgas põhjendusel, et vägivaldtegu toimus ühel korral, mis ei anna alust arvata, et vägivaldne käitumine võiks korduda ning laste ema ja laste vaimne ja füüsiline tervis oleks ohus. Samuti ei ole peetud veenvaks argumenti, et isik on viibinud ravil psühhiaatriklinikus ja vajab regulaarset ravi.

LÄHENEMISKEELU RIKKUMINE ON KURITEGU

Iseseisva õiguskaitseabinõuna on kohtu seatud lähenemiskeelu rikkumine kriminaliseeritud ja karistusseadustiku § 3312 kohaselt kuritegu. Lähenemiskeelu rikkumine seisneb ühe või mitme kohtulahendis määratletud konkreetse

keelu rikkumises, millega on põhjustatud ohtu isiku elule, tervisele või varale, või lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu korduvas rikkumises. Teo toimepanijaks saab seega olla vaid isik, kellele on kohtulahendiga kohaldatud lähenemiskeeld või pandud kohustus järgida muud isikuõiguse kaitse abinõu. Lähenemiskeelu rikkumise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

OTSI ABI!

Nõustamistel on ilmnenu, et lähisuhtevägivallast vaiktakse sageli kaua ega võeta midagi ette just põhjusel, et ei olda kindlad, kelle poolele ühiskond ja kohus asub.

Lisaks ei ole vanemad piisavalt teadlikud negatiivsetest mõjudest, mis avalduvad vägivalda pealt näinud lastel. Mitmed uuringud on näidanud, et lapsed peavad vägivalda vanematevaheliste suhete üheks kõige häirivaks osaks.

Julgustan lapsevanemaid saama üle kartusest kohtu ja ühiskondliku arvamuse ees ning tegelema vägivaldaprobleemidega. Lähenemiskeeld on üks õiguskaitsevahenditest, mis on õigeaegse kohaldamise korral väga efektiivne meede ning võimaldab väljuda vägivaldaringist. Lastega peredes ei ole vägivald kunagi üksnes vanematevaheline asi ning negatiivsed tagajärjed lastele võivad olla pöördumatud. See ongi peamine põhjus, miks tuleb üle saada hirmudest asjaajamise ees ning julgeda küsida vajadusel nii psühholoogilist kui ka juriidilist abi. ■

LÄHENEMISKEELU MÄÄRAMISEKS POLE VEENEV ARGUMENT, ET ISIK ON VIIBINUD RAVIL PSÜHHIAATRIKLIINIKUS JA VAJAB REGULAARSET RAVI.

Noortevahetus, kogemus kogu eluks

Foto: Erakogu

Eva Mallene (15) kirjeldab unustamatut noortevahetust "A Chance for Changes", mis toimus 17.–24. aprillini 2011 Kloogaranna noortelaagris.

"Kui oled korra juba maitsta saanud, siis ühe korraga sa enam ei lepi," öeldi mulle enne noortevahetuse laagrit. Ja täpselt nii see oligi. Kuna olin Laste-kaitse Liidu foorumgrupis kaks kuud tegutsenud ja sellega vägagi rahul, valisin ka "A Chance for Changesi" noortevahetusel foorumteatri töötoa. Eelarvamuse, et äkki saan pettumuse osaliseks, kummutas kiiresti juba esimene kord. Töötoa juhatajal oli iga päev midagi uut, põnevat ja mõtlemapanevat varuks, nii et kuus tundi hiilisid iga kord märkamatu mööda. Isegi pärast töötoa lõppemist püsisin õhtuni samas meeleolus ega suutnud päevaste teemade peale mõtlemist lõpetada.

Töötubasid oli neli: kunst, muusika, tants ja foorumteater. Nädala lõpus paari prooviga kokku pandud etendus Keila noortekeskuses tuli välja nagu valatult. Pistime stseenide vahele tantsukavasid, panime taustaks muusika (töötoas valmistatud palad) ja kasutasime kunsti töötoas tehtud esemeid rekvisiitidena. Harjutasime palju näidendi visuaalset poolt, et ka inglise keelt mitterääkiv publik aru saaks.

Kuigi olen üldiselt üsna hea suhtleja, tekkis noortevahetuse algul mingi kummaline häbelikkus teistest riikidest tulnud noorte seltskonnas, kuid õhkkond muutus väga kiiresti mugavaks ning nädala möödudes olid kõik justkui parimad sõbrad. Enne "A Chance for Changesi" noortevahetust oli mul häbi ennast suure rahva ees nar-

riks teha, kuid kui tuli aeg etenduseks, kadus mul vähimgi hirm ja esinedes tundsin end vabalt.

Eelviimasel päeval oli meil ka suur *flashmob*, mis tähendab, et grupp inimesi teeb avalikus kohas mingit tegevust, millel on tihti sotsiaalne sõnum. Kõigi nelja töötoa noored esinesid Solarise keskuses tantsukavaga, mille me pühendasime lapssõduritele.

Kõige rohkem meeldis mulle tunne, mis valitses kogu nädala jooksul – ma ei ole ükski. Ma ei tundnud end kordagi väljajäetuna, eemaletõugatud või teistest erinevana.

Noortevahetuses osales 50 inimest üle Euroopa, kõik erinesid üldisest hallist massist. Üheski noortevahetuses ei ole tavaline seltskond. Mind võlus, kuidas paari päeva taguste võõraste seltsis sai end nii hästi tunda, kuidas esimesel päeval hoidsime distantsi ja lahkumise eel nuttes üksteist kaisutasime. Ei loe, et neid inimesi ei pruugi enam kunagi näha, sest lahkusime asendamatu mälestustega. Kogemus oli hämmastav: nädala ajaga pöörati mu maailm pahupidi, ma ei saaks rohkem rahul olla! Peale täiesti uue maailmavaate omandamise sain mitmeks kuuks hea tuju ning sisemise rahu, rääkimata väga paljudest uutest sõpradest.

Võimatu on kirjeldada kõike, mida ma tolle nädalaga õppisin. Soovitan tuliselt kõigil ise proovima minna. Luban, et te ei kahetse seda! ■

Projekti rahastas Euroopa Noorte Eesti büroo.

Kuidas teatada abi vajavast lapsest?

Tekst: **Andres Aru**, Õiguskantsleri
Kantsleile laste õiguste osakonna juhataja
Foto: **Scanpix**

Viimasel ajal on ilmsiks tulnud juhtumeid, kus lapsed on elanud tingimustes, mis on seadnud ohtu nende tervise ja normaalse arengu. Õõvastavaid lugusid lugedes tekib paratamatult küsimus, kuidas on see saanud võimalikuks ja mida saaks igaüks meist laste kaitseks ära teha.

Tõsised inimõiguste rikkumised saavad aset leida siis, kui ühiskond ei ole pidevalt valvel või kui põhiõiguste rikkumistele vaadatakse läbi sõrmede. Iga inimese kõrvale ei saa panna politseinikku, kes kontrolliks iga tema liigutust. Vaevalt, et keegi meist sellises ühiskonnas elada tahakski. Vabadusel põhinevas ühiskonnas on totaalkontroll mõeldamatu. Seetõttu lasub igaühel meist kohustus olla valvel ja mitte vaadata inimõiguste rikkumist kõrvalt, vaid sekkuda ja aidata neid, kes ennast ise aidata ei suuda. Eriti valvsad peame olema laste puhul, sest kui täiskasvanu on enamasti võimeline ennast kaitsma või vähemasti abi otsima, siis laste võimalused oma õiguste eest seista on palju piiratumad.

AITAMISE EELDUSED

Hädas oleva lapse aitamise eeldus on see, et info abi vajavast lapsest või perest jõuab abi andmist korraldava ametiisikuni. Eesti lastekaitseüsteemis on selleks ametiisikuks linna või valla lastekaitsetöötaja. Tema on sõlmpunkt, kelleni peaks jõudma teave kõikidest abi vajavatest lastest vallas, linnas või suuremates linnades linnajaos. Abi vajavast lapsest teavitamise kohustus on meil kõigil. Eesti Vabariigi

lastekaitse seadus kohustab igaüht, kes on märganud abi või kaitset vajavat last, sellest viivitamatult sotsiaaltalitu- sele või politseile teada andma.

SPETSIALISTIDE ABI

Lastekaitsetöötajal on lapsele ja perele võimalik pakkuda mitmesuguseid toetusi, teenuseid ja muud abi. Viimane abinõu otsese ohu korral lapse elule, tervisele või arengule on laps vanematest eraldada ja pöörduda kohtu poole vanemate hooldusõiguse piiramiseks. Samas, mida rutem saab lastekaitsetöötaja abi vajava perega tööle asuda, seda suurem on tõenäosus, et probleemile leitakse lahendus koostöös perega ja lapsele luuakse arengut toetav kasvukeskkond oma kodus.

Seega, esimene asi, mida igaüks meist laste heaolu nimel teha saab, on pöörata lastele senisest rohkem tähelepanu ning märgata, kui lapsel on mure ja ta vajab täiskasvanu abi. Oluline roll on kindlasti lastega iga päev kokku puutuvatel spetsialistidel: lasteaija- ja kooliõpetajatel, sotsiaalpedagoogidel, koolipsühholoogidel, huviringide juhendajatel, perearstidel, õdedel ja paljudel teistel. Näiteks kui kehalise kasvatuse õpetaja, kooliõde või perearst märkab lapse kehal verevalumeid või muid vigastusi, siis

peaks kohe tekkima küsimus, kuidas laps need sai. Kui vigastusi esineb sageli või on vähetõenäoline, et laps sai need mängides või sportides, tuleks sellest tingimata teada anda lastekaitsetöötajale, tõsiste vigastuste korral ka politseile. Samuti peaks lastekaitsetöötajale teada andma, kui laps tuleb lasteaeda või kooli näljasena, pesemata või katkiste ja aastaajale mittevastavate riietega.

NAABRID JA KOGUKOND

Alahinnata ei tohi naabrite ja laiemalt kogu kogukonna rolli. Kui naaberkorterist, kus elab lastega pere, kostab öösel ajal valju lärmi või sinna koguneb seltskond purjus täiskasvanuid, siis võiks ju tekkida küsimus, millist mõju avaldab selline keskkond laste arengule ja tervisele. Ka laste löömisel või muul moel alavääristaval kohtlemisel on tihti tunnistajaid, kuid sageli pööratakse pilk kõrvale, sest seda peetakse pere siseasjaks. Jäädes passiivseks ja vaadates laste õiguste rikkumist vaikides pealt, aksepteerime nõrgemas positsioonis olevate ühiskonnaliikmete allasurumist ja muutume kaassüüdlaseks nende laste ees.

Mõnikord hoiab inimesi sekkumast kahtlus, et äkki on olukorrale siiski mõistlik seletus, ja lootus, et ehk probleemi ei olegi. Ei taheta vanematele ebameeldivusi valmistada ega nendega suhteid rikkuda, samuti ei soovita ametnikke asjata tülitada. Iga kahtlus ei pruugigi tõeks osutada ega menetlust kaasa tuua. Menetlust algatada või vanemate suhtes represseerivaid abinõusid rakendada ei olegi lastekaitsetöötaja eesmärk. Lastekaitsetöötaja ülesanne on välja selgitada abi vajavad lapsed ja pered, toetada nende toimetulekut ja osutada perele kaasabi probleemide lahendamisel.

Lastekaitsetöötaja analüüsib talle edastatud infot ja otsustab igal konkreetsel juhul eraldi, kas on vajalik sekkuda või mitte. Kui ohule viitavaid infokilde koguneb rohkem, siis on lastekaitsetöötajal põhjust olukorda lähemalt uurida. Abi vajavast lapsest teatamata jätmise korral on aga oht, et laps jääb murega üksi ja tema olukord halveneb veelgi. Kui väärkohtlemine on juba nii ilmne, et selles enam keegi ei kahtle, võib olla juba liiga hilja last ja peret aidata. Seepärast tuleks kahtlustest kindlasti lastekaitsetöötajale teada anda.

ISIKUANDMETE KAITSE JA TEATAMINE

Kummalisel kombel on lastega töötavad spetsialistid abi vajavast lapsest teatamata jätmist viimasel ajal põhjendanud ka isikuandmete kaitse seadusega. Näiteks perearst, kes kahtlustab, et lapse terviseprobleemid võivad olla tekkinud tema hooletussejätmise või vanemate otsese last kahjustava tegevuse tagajärjel, ei teavita sellest lastekaitsetöötajat, viidates isikuandmete kaitse seadusele ja sellele, et lapse seaduslikult esindajatelt ehk vanematelt ta andmete edastamiseks iseenesestmõistetavalt nõusolekut küsima ei hakka.

Ka Tartu Ülikooli teadlaste 2009. aastal läbi viidud uuring tõi ühe laste väärkohtlemisest teatamise takistusena välja võrgustiku osapoolte lahknevad seadustõlgendused. Uuringu raames küsitletud spetsialistidest leidis 51%, et isikuandmete kaitse seadus keelab väärkohtlemise ohvriks langenud lapse kohta infot edastada.¹

Isikuandmete kaitse seadus ei keela abi vajavast lapsest teavitamist. Andmekaitse seisukohalt on oluline, et info edastatakse pädevale ametiisikule, kellel on seadusest tulenev õigus seda töödelda. Näiteks politseil ja kohalikul omavalitsusel on õigus töödelda lapse isikuandmeid seaduse alusel avalike ülesannete täitmiseks, kuid mittetulundusühinguna või muudes vormides tegutsevatel asutustel ja organitel ei ole enamasti isikuandmete töötlemise õigust ette nähtud. Kui abi vajavast lapsest teatatakse lastekaitseametnikule või politseile, ei pea selleks eraldi nõusolekut lapse seaduslikult esindajalt küsima.

Andmekaitse seisukohalt on samuti oluline, et andmeid edastatakse üksnes mahus, mida lastekaitseametnik oma tööülesannete täitmiseks vajab. Näiteks kui arst

MÕNIKORD HOIAB INIMESI SEKKUMAST KAHTLUS, ET ÄKKI ON OLUKORRALE SIISKI MÕISTLIK SELETUS, JA LOOTUS, ET EHK PROBLEEMI EI OLEGI.

märkab lapse kehal verevalumeid, mille tekkimine mängu või sportimise käigus ei ole tõenäoline, siis tuleks politseid ja lastekaitsetöötajat informeerida võimalikust kehalisest väärkohtlemisest. Kui lapsel esineb ka allergiaid või põeb ta näiteks mõnda nahahaigust, mis ei ole seotud kehalise väärkohtlemisega, pole niisuguse info edastamine politseile enam asjakohane. Kahtluse korral on soovitatav lastekaitse- või politseiametnikuga konsulteerida, milliste andmete kohta haldusorgan infot vajab.

Et kirjeldatud hirme vähendada, on õiguskantsleril lasteombudsmanina kavas veel selle aasta lõpuks koostöös andmekaitse inspeksiooniga välja töötada lihtsad ja selged juhised, mis aitaksid lastega iga päev töötavatel spetsialistidel täita seadustest tulenevaid kohustusi lapse abistamisel ja abivajadusest teatamisel, järgides samas isikuandmete kaitse põhimõtteid. Oluline on vältida seda, et info ei jõua lastekaitsetöötajateni või politseini pelgalt põhjusel, et inimesed ei ole teadlikud oma õigustest ja piirangutest abi vajavast lapsest teadaandmisel. ■

¹ Kadri Soo jt (2009). *Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö. Tartu. http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Lapse_vaar-kohtlemisest_teavitamine_uuringu_raport.pdf*

Tommy Hellsten kodust ja laste kasvatamisest

Tommy Hellsten on Soome päritolu psühhoterapeut, kirjanik ja hinnatud loengupidaja. Hariduselt teoloog. Skandinaavias on tema teoseid saatnud tohtu menu.

Foto: Scanpix

Hellsteni arvukatest raamatutest on eesti keeles ilmunud nüüd juba üheksa, kümnes – “Ohustatud inimene” – on kirjastuselt Pilgrim peagi tulemas.

Kodust, lapsest ja lapsevanemast teeb Hellsten juttu peaaegu igas raamatus, põhjalikumalt käsitleb ta neid teemasid aga teostes “Kolmas võimalus” ja “Olla lapsevanem” (Pilgrim 2008 ja 2009).

Mis on Hellsteni sõnum? Kui püüda seda hästi kokkusurutult sõnastada, kõlab see nõnda: ET LAPS SAAKS LAPS OLLA, PEAB TAL OLEMA KEEGI, KELLE LAPS OLLA.

Hellsten on põhjalik mees. Ta on ette võtnud uurida

meie kultuuri aluspõhja. Tema järelused ja seisukohad võivad ehmatada. Aga vahest on neis leida muudki kui esmapilgul ehmatavat.

MEIE KULTUURIL ON KÜLJES PUBERTEETLIKUD TUNNUSJOONED

Tänapäeval pole enam kuigi palju leida neid, kes pühendusid järelpõlve eest hoolitsemisele, arvab Hellsten. Isad- emad kibelevad oma vajadusi täitma, nad tahavad säilitada õiguse ise lapseks jääda. Seetõttu on paarisuhe ja kodutunne lagunemisejärgus. Abielud lähevad lõhki niipea, kui armastus otsa saab. Lastest saavad kergesti olendid, kelle ülesanne on vanemate elule mõte anda. Neist saavad objektid, millele raha kulutada. “See kõik võib olla vanemate viis vaigistada oma alateadlikku süütunnet, mis tekib sellest, et last ei kohelda hingeliselt.” Liiga palju on vanemaid, kes põevad lõputut nooruseihlust, ei saagi täiskasvanuks ega võta endale vastutust lapse kasvatamise eest.

KIIRUSTAVAD JA NÄRVILISED EMAD ANNAVAD END LAPSELE KÄTTE VAID NÄLISELT, MITTE HINGELISELT

See sünnitab lapses meelekibedust ja viha. Kui viha väljanäitamine on keelatud, äratub allasurutud viha lapse hinges süütunnet ja hakkab hinge mürgitama. Viha ei ole armastuse vastand, vaid armastuse teine nägu. Viha, mida laps pole tohtinud välja näidata, tõkestab armastust lapse ja ema vahel.

“Selleks, et ennast selgesti näeksime ning tundeid ja vajadusi tõsiselt võtaksime, peab keegi teine meid esmalt nägema. See, mida teised meis näevad, mõjutab seda, kuidas me iseennast näeme. Seepärast on tähtis, et meid vaadataks heatahtlikul pilgul ja toetades – see tähendab armastusega.”

Laste kasvatamine ühiskondlike institutsioonide poolt – kollektiivselt ja karjakaupa – on mõtetu ponnistus, mis on juba ette määratud läbikukkumisele. Armastust antakse edasi ainuisikuliselt, ühelt inimeselt teisele.

KÕIGE TÄHTSAM ON TURVALINE KODU JA VANEMATE KOHALOLEK

Ainult siis, kui perepiiris ei kiirustata, tulevad kõne alla pühendumine ja kohalolek. Ainult siis, kui laps saab ikka jälle teada, et vanemad on tema juures ega kiirusta ära minema, sünnib temas vähehaaval sisemine turvatunne. Siis on lapsel lootust, et teda nähakse ja kuulatakse.

Õige kodu rajamiseks tuleb teha valikuid, mis võimaldaksid vaikust ja hingelähedust, tagaksid mõõduka elutempo, edendaksid usalduse vaimu ja külvaksid armastust.

Kodu sünnib sellest, et seal ollakse. “Kodu on olemispaik, olemisele pühitsetud tempel. Selle koha ülesanne on tulevastele sugupõlvedele edasi anda teadmist sellest, et inimest armastatakse. See sõnum on olemas tapeedimustris ja selles viisis, kuidas laud on kaetud. See on olemas naeratuses, mis on ema näol, kui ta peret sööma kutsub. Selle tunnusmärk on isa rõõm, kui ta vaatab tütre esinemist kevadisel koolipeol.

Sedaviisi saab laps tuttavaks tema sees peituva olemisega, millel on majesteetlik päritolu ja mille ta saab laia ilma kaasa võtta, kui ta peab ükskord lapsepõlvkodu maha jätma.”

PÜÜDKEM TOIME TULLA LAPSE VIHAGA

“Lastevanemate võimetus viha taluda ja ennast sellega kooskõlla viia on põhjus, et nad ei suuda lapsi raamidesse panna. Last raamidesse pannes muututakse tema viha sihtmärgiks. Ja kui ma lapsevanemana kardan oma viha, hakkab kergesti vältima konflikte lastega, kus see viha võiks avalduda. Nii saab minust laste silmis kukupai lapsevanem. Ma vajan seda, et nad minust lugu peaksid, vajan seda sel määral, et ei söanda neile pettumust valmis-

tada.” Nõnda saab lapsevanemast laste kambajõmm, leiab Hellsten. Ja siis kaotab laps vanemate vastu lugupidamise ning ta võib perekonnas võtta enda kätte võimu, mis talle ei kuulu.

Kui laps suudab välja näidata viha vanemate vastu, on see märk sellest, et ta usaldab vanemaid. Viha väljendamise eesmärk ei pruugi olla kellelegi paha teha. Viha objekt on asi, aga mitte isik. Aga kui vihast saab püsiv vihameel, alles siis saab selle objektiks isik.

KODU OLUKORD ON MURETTEKITAV

“Ema suhtumisest lapsesse saab lapsele sõnum selle kohta, kes ta ise on,” ütleb Hellsten. Laps, kes saab palju hoolt ja armastust, õpib käsitama iseennast olendina, kes on armastust väärt. Niisiis annab ema lapsele väärtuse. Laps ise ei suuda kriitiliselt hinnata ema hoolekannet või selle puudumist. Sellest, kuidas ema oma last kohtleb, vormib laps sõnumi selle kohta, missugune on tema ise, aga mitte sõnumit selle kohta, missugune on ema. Ema suhtumisest lapsesse vormitakse lapse identiteedi alusmüür.

Ema õlul on nii väärtuslik ja vaevanõudev ülesanne, et kollektiiv peab igal võimalikul viisil ema toetama. Ema

LAPS, KES SAAB PALJU HOOLT JA ARMASTUST, ÕPIB KÄSITAMA ISEENNAST OLENDINA, KES ON ARMASTUST VÄÄRT.

esimene toetaja on muidugi isa.

Nüüdisaegses ühiskonnas on isa ülesanne kanda hoolt selle eest, et emal oleks kindel koht, kus ta saaks turvaliselt emadusele pühenduda. Tööl käies ja perele elatist teenides täidabki mees oma isarolli põhilist ülesannet.

Kui kodus pole kedagi, kes ema toetaks, vajub naine oma koorma all väsimusest kokku ja teda hakkab peibutama mõte paigutada laps kuhugi mujale, et temast lahti saada. Siis hakatakse mõnekuiseid titasid lastesõime viima.

Kui isa ja ema kodunt jalga lasevad ning viivad lapse lastesõime või -aeda, siis pole kodu enam oma nime väärt. Kodu asemele on nüüdisajal tekkinud päevakodu (lastesõim, lasteaed). Aga mis asi see senine kodu siis on? Kas öökodu? Kas see on hoiuruum, hoolduspunkt, hotell, näitusesaal või need kõik ühtekokku?

“Kas oleme loonud kultuuri, kus ei ole enam elujõulist emadust ega isadust?” küsib Hellsten. “Kas oleme loonud kultuuri, kus lapsed jäävad ripakile, sest nad jäävad ilma sellest vanemlikust hoolest, mis peaks neile kuuluma?” ■

Refereerinud Ly Seppel-Ehin, tõlkija ja psühhoterapeut

Väärtused ja väärtuskonfliktid

Tekst: **Edydt Johanson**, Tartu Ülikooli eetikakeskuse väärtuskasvatuse projektijuht Foto: **Scanpix**

Tartu Ülikooli eetikakeskus ja Eesti Õpilasesinduste Liit kutsusid õpilasi üles kirja panema väärtuskonflikte: situatsioone ja nende võimalikke lahenduskäike. Idee oli kaasata lapsed ja noori väärtusteemalistesse aruteludesse.

Kui konkursitööd olid laekunud, olime väga rõõmsad, et nii paljud lapsed ja noored olid nõus kaasa mõtlema väärtuste teemal. Kokku saadeti meile 56 huvitavat situatsioonikirjeldust koos võimalike lahenduskäikudega, mida pidi iga olukorra tarvis välja pakkuma kuus. Kirjeldati kooliteemalisi, samuti isiklikke ja perekondlikke dilemmasid. Kirjutajate hulgas oli nii algkooli-, põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpilasi Eestimaa eri piirkondadest ja eri suurusega koolidest. Osaleda võis iseseisvalt, aga ka koos klassi või muu grupiga. Õpilaste vahel loositi välja toredaid auhindu.

Mõned õpilaste saadetud teemad:

- Väike õde näeb, et ta vend suitsetab teiste poistega. Mida teha?
- Näed pealt, et su parim sõber varastab. Kuidas tegutseda?
- Kolisid uude kohta ja läksid uude kooli. Kuidas leida sõpru?
- Kuidas koolikiusamisega hakkama saada?
- Kuidas käituda, kui õpetaja teeb liiga või kui õpetajale tehakse liiga?
Õpilastele oli ette antud ka näidisolukord, et konkursi

formaat oleks ühtlasem ja osalejatele arusaadavam.

Suured kiisajad

Tuled hommikul kooli, esimene tund on kobe-kobe algamas. Koolimaja nurga juures satud peale kolmele endast vanemale ja suuremale õpilasele, kes pommivad väiksemalt lapselt raha välja ja ähvardavad peksa anda. Need õpilased on ennegi teisi lapsi kiisanud. Mida teed?

1. Astud ligi ja ütled valjusti, et kiisajad väiksema rahule jätaksid.
2. Lähed võimalikult vaikselt mööda, et kiisajad sind ei märkaks. Tuleb arvestada, et nad võivad tõesti kallale tulla.
3. Lähed koolimajja ja otsid õpetajate toast üles klassijuhataja, et talle õues toimuvast rääkida.
4. Püüad kiisajate tähelepanu kõrvale juhtida, hüüdes, et direktor tuleb.
5. Jooksed koolimajja ja kutsud klassikaaslased appi, et väiksem laps kiisajate käest päästa.
6. Lähed edasi oma klassi, sest tundi ei tohi hiljaks jääda. Otsustad, et pärast tunde räägid nähtust klassijuhatajale.

Millise valiku oleksid teinud sina ja miks? Kas sinu arvamus ühtis teiste omaga?

Seesuguseid olukordi või sama arutelumudelit on võimalik kasutada nii kodus kui ka koolis, nii keeleõppe- kui ka klassijuhatajatunnis. Arutage koos, millised on lahendusvõimalused, kuidas keegi käituks, millised on alternatiivsed variandid ja millised täiesti vastuvõetamatud lahendused. Kindlasti võtke aega põhjendusteks ja selgitusteks, miks te just nii arvate või millist käitumist õigeks peate. Sellised arutelud annavad peale huvitava vestluse palju infot laste ja nende kaaslaste, aga ka kolleegide ja teie enda kohta.

UUS VÄÄRTUSMÄNG

Mis saab saadetud situatsioonikirjeldustest edasi? Koostame koostöös Eesti Õpilasesinduste Liidu, õpetajate, psühholoogide, koolijuhtide ja veel mitmete osapooltega metoodilise õppematerjali, mille nimetame õpilaste väärtusmänguks. Väärtusmängus saab mängulise ülesehituse abil arutleda väga sügavatel ja olulistel teemadel. Sama laadne väärtusmäng on Tartu Ülikooli eetikakeskuses juba õpetajatele välja töötatud ning peagi on ka koolidel võimalik neid meie kaudu koolituspakettide raames tellida.

Praegu on eetikakeskuses käimas koolitusprogramm, et jagada teoreetilisi teadmisi ja praktilisi oskusi väärtuste ja väärtuskasvatuse vallas. Koolitatakse nõustajaid ja koolitajaid, kes oskavad juhtida arutelusid koolis, anda koolidele nõu õppekava alusväärtuste järgimiseks ja väärtuste integreerimiseks ainekavadesse, tutvustada erinevaid

KINDLASTI VÕTKE AEGA PÕHJENDUSTEKS JA SELGITUSTEKS, MIKS TE JUST NII ARVATE VÕI MILLIST KÄITUMIST ÕIGEKS PEATE.

metoodikaid, õpetada analüüsima koolikultuuris avalduvaid väärtusi.

Nii konkurss kui ka koolitusprogramm ning mitmed teised väärtuskasvatusega seotud tegevused TÜ eetikakeskuses toimuvad riikliku programmi "Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013" raames. Väärtusarenduses kaasa rääkida ning ennast koolituste ja teiste teemadega kursis hoida saab www.eetika.ee vahendusel. ■

Kriminaalsed naljad

Kaks sõbrannat otsustasid kolmanda arvel pisut “nalja” teha: lõid tema nimel suhtlusportaalidesse kontosid ja kirjutasid solvavaid kommentaare. Mis edasi sai, sellest kirjutab juhtiv-kriminaalametnik **Anu Baum**.

Foto: Scanpix

Evelin, Laine ja Ene olid olnud sõbrannad lasteaiast saati. Kui nad olid 5. klassis, tuli nende klassi uus poiss Andrus, kes hakkas kohe kōikidele tüdrukutele meeldima. Andrusel aga meeldis ainult Evelin. Evelinil ei olnud enam sõbrannade jaoks eriti aega – ta käis nüüd rohkem Andrusiga väljas. Laine ja Ene olid sõbranna peale väga kurjad ja otsustasid Evelini arvel natuke “nalja” teha. Nad tegid Evelini nimele kasutajakontosid suhtlusportaalidesse ja kirjutasid sinna teisi, aga ka Evelini solvavaid kommentaare. Et kellelgi ei oleks kahtlust, et tegemist on just selle Eveliniga, panid nad kontode juurde pildid. Kuna tüdrukud olid ju varem kōike koos teinud, logisid nad sisse ka Evelini tegelikele kontodele ja muutsid andmeid, saatsid sõpradele kirju ja lisasid suvalisi inimesi sõpradeks.

Koolis hakati Evelini mõnitava ja teda noriti teadete ja sõnumite pärast, mida ta väidetavalt oli internetti postitanud. Probleeme oli ka Andrusiga, kuna Evelin olevat suhtlusportaalil kommenteerinud, kui nõme ja mõttetutt ta on.

IDENTITEEDIVARGUS

Evelin rääkis mure vanematele ära ja koos pöörduti politseisse avaldusega kriminaalmenetluse alustamiseks karistusseadustiku (KarS) § 157-2 järgi. See paragrahv

sätetab karistuse teise isiku identiteedi ebaseadusliku kasutamise eest. Täpsemalt: “Teist isikut tuvastavate või tuvastada võimaldavate isikuandmete tema nõusolekuta edastamise, nende juurdepääsu võimaldamise või nende kasutamise eest eesmärgiga luua teise isikuna esinemise teel temast teadvalt ebaõige ettekujutus, kui sellega on tekitatud kahju teise isiku seadusega kaitstud õigustele või hüvidele, või varjata kuritegu.”

Eelkirjeldatud juhtumi puhul loodi Evelinist ebaõige ettekujutus ja sellise tegevusega tekitati kahju tema seadusega kaitstud õigustele, eelkõige mittevaralistele õigustele. Põhiseaduse (edaspidi PS) § 17 kohaselt ei tohi kellelgi au ega head nime teotada. Samuti on vastavalt PSi § 25 igapähe õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. PSi § 26 kohaselt on igapähe õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse. PSi § 26 kommentaarid räägivad muu hulgas isiku õigusest oma kujutisele ning õigusest sõnale. Õigus oma kujutisele kaitseb üksikisikut tema näitamise eest meedias ning õigus sõnale tagab seda, et isikule ei omistataks avaldusi, mida ta pole teinud. Lisaks on vastavalt võlaõigus-

seaduse (VÕS) § 1045 lg 1 punktile 4 kahju tekitamine õigusvastane, kui see tekitati kannatanu isikliku õiguse rikkumisega. VÕSi § 1046 (isiklike õiguste kahjustamise õigusvastatus) lg 1 kohaselt on isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti.

Nüüd sai küll päris palju paragrahve kirja, mida pole ehk huvitav lugeda. Aga on oluline, et kui pöördute avaldusega politseisse, et politsei alustaks kriminaalmenetlust KarS § 157-2 järgi (identiteedivargus), on tähtis tuua välja, millist teie õigust sellise tegevusega on kahjustatud.

Kui Evelini nimele poleks libakontosid tehtud ning Laine ja Ene oleksid enda kontodelt kirjutanud Evelini laimavaid kommentaare, ei oleks tegemist olnud identitee-

divargusega, vaid lihtsalt laimu ja solvanguatega. Sellised juhtumid kuuluvad tsiviilkohtu pädevusse ja nende lahendamisel politsei teid aidata ei saa.

Tüdrukud polnud täisealised. Enamgi veel, nad ei olnud jõudnud ka kriminaalvastutuse ikka – Eestis saab kriminaalvastutusele võtta 14. eluaastast. Teo toimepanemine noorema isiku poolt sunnib küll lõpetama kriminaalmenetluse tema suhtes, kuid ei välista politseilist uurimist ega sellele järgnevat karistust (politsei ei tea ju enne uurimise lõpuleviimist teo toimepanija isikut, seega ka tema vanust). Kui teo toimepanija on noorem võrreldes kriminaalvastutuse eaga, siis edastatakse tema kohta materjalid alaealiste asjade komisjonile, kes teeb otsuse mõjutusmeetmete kohaldamiseks. Antud juhtumi puhul sai Ene ja Laine “naljast” midagi, mis ei olnud naljakas neile endile ega ammugi mitte Evelinile. ■

Lastekaitse ühes Eesti väikses linnas

Väikelinna lastekaitsetöö eelistest ja raskustest kirjutavad Keila lastekaitse spetsialistid **Olga Oksner** ja **Ave Kivinukk**.

Keila on umbes 10 000 elanikuga väikelinn, kus lapsi on ligi 2500. Lastekaitsetööd on Keilas tehtud juba pea 15 aastat, ametis on kaks lastekaitse spetsialisti. Lastekaitsetöö peamine põhimõte on Keilas nagu igal pool mujalgi seada esikohale lapse huvid.

Väikelinnal on lastekaitsetöö seisukohalt nii häid kui ka halbu külgi. Võib pidada plussiks, et igale poole jõuab suhteliselt kiiresti, ka jalgsi. Miinuseks on aga see, et konfidentsiaalsust on raske hoida, sest inimesed teavad-tunnevad üksteist, olles endised kooli- või töökaaslased. Näiteks psühholoogi juurde suunamisel on inimesed murelikult küsinud, kas psühholoog on Keila elanik. Õnneks on meil psühholoogide valida nii töökogemuse, elukoha kui ka keele järgi. Psühholoogilist nõustamist pakub sotsiaalkeskuse ruumides MTÜ Toetus, ka koolides töötavad psühholoogid.

USALDUSVÄÄRNE MEESKOND

Lastekaitse spetsialistidel on Keilas tihe koostöö sotsiaaltöötajatega linnavalitsuses, sotsiaalkeskuses, koolides ja noortekeskuses. Kõige tähtsam on, et laps ja pere leiavad

inimese, keda nad usaldavad, kes saab vajadusel kaasata teisi spetsialiste ja pakkuda sobivat abi. Näiteks kui kooli sotsiaaltöötajaga on hea kontakt, võib ka tema olla juhtumite korraldaja ning lastekaitse- ja/või teiste spetsialistidega koostööd teha. Kui tööl on kaks lastekaitse spetsialisti, saab klient võimaluse suhelda mõlemaga ning valida, kumb talle paremini sobib. Koostöö võimaldab juhtumeid läbi arutada, keerulisemate probleemide korral kaasata teisi sotsiaaltöötajaid, psühhologe või politseitöötajaid. Väga tähtis on, et spetsialistid üksteist usaldavad ja saavad olla kindlad, et info lekkimise pärast ei pea muretsema. Lastekaitsetöö on juhtumikeskne, mis tähendab arutelu- sid, kokkuleppeid, võimaluste leidmist – usaldusväärne meeskond on siin hädavajalik.

MITU ROLLI

Konfidentsiaalsuse nõue on sotsiaaltöös väga oluline, iga ametnik peab seda järgima. Oma kodulinnas arsti juurde minnes peab ka vahet tegema, kas oled seal patsiendina või lastekaitsetöötajana. Koolis või lasteaias on meil samuti mitu rolli: oleme emad, kellegi sõbrannad, kuid tööajal las-

tekaitsetöötajad. Peame ka ise teadvustama, mis rollis me parasjagu oleme. Õhtul toidupoes kliendi muret kuulates on tähtis osata viisakalt kokku leppida vestlusaeg järgmiseks päevaks ja vabandust paluda, et seda teemat praegu ei aruta.

Iga pere on teistest väga erinev, seetõttu erinevad ka mured, millega lastekaitse poole pöörduakse. Info abivajavast perest tuleb tihti lasteaiast või koolist, aina rohkem juhtub, et probleeme märkavad heatahtlikud naabrid.

EELARVAMUSTEST VABAKS

Palju on siiski eelarvamusi, et kui perega tegeleb lastekaitse, on seal midagi valesti või halvasti. Kuid pea igal perel on vahel keerulisi perioode, mistõttu nõu küsimine ja abi otsimine on hädavajalik. Lastekaitse ülesanne on vajadusel iga peret toetada.

Raskete, ebameeldivate ja perekonnale valusate prob-

leemide korral on väga oluline läbimõeldud tegutsemis- plaan, et laps kindlasti abi saaks ning tema läbielamised oleksid kõige valutumad. Aasta tagasi viisime politsei eestvedamisel läbi projekti “Oska aidata!”, mille raames kor-

raldasime infopäevi Keila laste- aegade õpetajatele ja juhtidele. Infopäevade eesmärk oli teavitada väikelastega töötajaid abi pakkumise võimalustest ning sellest, kuidas käituda lapse väärkohtlemise kahtluse korral.

Sageli on lastesse puutuvat infot inimestel raske edastada,

kuna kardetakse kaebaja staatust või suhete halvenemist naabritega. Anonüümsed kõned aga teevad lastekaitsetöö keerulisemaks, sest enamasti on siis lisainfot saada väga raske. Siiski võtame vastu ka anonüümse teabe, hindame olukorda ja tegutseme vastavalt sellele.

Julgege rääkida, nõu küsida või abi pakkuda, kui on tunne, et mõne lapsega ei ole kõik hästi. Soovime, et abi ja toetus jõuaks lasteni varem – kui mured ei ole veel lapse- põlve rikkunud. ■

PALJU ON SIISKI EELARVAMUSI, ET KUI PEREGA TEGELEB LASTEKAITSE, ON SEAL MIDAGI VALESTI VÕI HALVASTI.

Asenduskodust iseseisvasse ellu

Tekst: **Merle Linno**, Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi sotsiaaltöö assistent
Foto: **Scanpix**

Asendushooldus on katusmõiste, märkimaks laste üleskasvatamist nii asutuses kui ka peres, kuhu ta ei ole sündinud. Riiklik statistika näitab, et enamik asendushooldust vajavatest lastest leiab endale uue pere, vaid umbes kolmandik paigutatakse asenduskodusse¹ (vt täpsemalt Tikerpuu, Reinomägi 2009:17). Põhjused, miks laps vajab asendushooldust, on erinevad, ent läbiv joon on vanemahooleta jäämine kas vanemate surma või muude põhjuste tõttu. Iga statistilise numbriga taga, mis tähistab asendushooldusel last, on selle lapse lugu, tema üleelamised ja traumad, mida üldistada on võimatu.

Kahjuks puuduvad meil uuringud, mille põhjal asenduskodudes elavaid lapsi iseloomustada, võrreldes kodudes elavate eakaaslastega. Peamiselt on seda sihtgruppi uuritud tudengitööde raames, mille tulemusi ei saa üldistada, ent need on kirjeldavad. Sageli on asenduskodus elavatel lastel madal enesehinnang, neil puuduvad teadmised oma identiteedist ja päritolust (Kiil, 2004), nad tunnevad, et nende elus on olnud liiga palju muutusi (Naudre, 2008), neil on sageli koolis probleemid ja nad on kogenud õpetajate eelarvamuskust (Kallavus, 2002; Linno, 2005). Samas on nad iseseisvamad ja tugevamad kui eakaaslased, kes elavad peredes, ning nad väärtustavad sõprust ja sõpru (Naudre, 2008).

JÄRSK ELUMUUTUS

Muret tekitab mitmetest uurimustest (Turk, 2011; Heero, 2011; Kallavus, 2002; Kaldma, 2002) ilmnev usaldamatus: asenduskodus elavad lapsed ei usalda täiskasvanuid, sageli ei ole neil inimest, kellega oma muredest rääkida. Sellise pagasiga – madala enesehinnanguga, identiteedikriisis ja kedagi usaldamata alustab asenduskodus elav laps iseseisvat elu. Iseloomulik on, et väga sageli toimub see järsku, mis on ehk üks suuremaid erinevusi peres kasvava noorega võrreldes.

Puudulik või olematu tugivõrgustik, sidemete katkemine sugulastega, uus ja võõras keskkond, järjekordsed muutused – need ja veel paljud teised tingimused seavad asenduskodust ellu astuva noore ebavõrdsemasse seisut. Kuidas tagada võrdsus? Eesti sotsiaaltöö korralduse järgi on asenduskodus elava noore iseseisva elu alustamise toetajaks ja abistajaks omavalitsus, kust noor on pärit. Kuid elluastuja kontaktid oma endise kodukohaga võivad olla vähenenud või hoopis katkenud, seega lähevad nad tagasi võõrasse keskkonda. Omavalitsus võimaldab noorele elamispinna ja riiklik toetuste süsteem elluastumistoetuse, ent oma argipäeva ja eluga on noor üksik.

Meil puudub järelhoolduse süsteem asenduskodust ellu astunud noortele ja me teame väga vähe sellest, mida tähendab alustada iseseisvat elu. Uurimustest on teada,

et elluastumise eel on noored optimistlikud ja usuvad oma võimekusse hakkama saada. Samas näeme sotsiaaltöö praktikas, et nad vajavad abi. Vahel on need noored oma eluga hädas sellepärast, et keskkond, kuhu nad satuvad, on eelarvamuslik ja pidurdav. Ja siis ei aita ka suuremad toetused ega paremad korterid. Kõige oluli-

SELLISE PAGASIGA – MADALA ENESEHINNANGUGA, IDENTITEEDIKRIISIS JA KEDAGI USALDAMATA ALUSTAB ASENDUSKODUS ELAV LAPS ISESEISVAT ELLU.

sem ehk ongi, et noored ei jääks pärast korteri üüri lepingu allkirjastamist üksik, vaid keegi – ükskõik kas järelhooldussüsteem ja tugisõber, endine kasvataja asenduskodust või sõbralik naaber –, paneks neid tähele ning pakuks toetust ja mõistmist tundmatu olukorraga hakkama saamisel. Nii nagu meid endid on keegi kunagi toetanud. ■

Kasutatud kirjandus

Heero, M. (2011). *Asenduskodus kasvavate laste võimadused ja valmisolekud iseseisvasse ellu astumisel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.*

Kaldma, D. (2002). *Lastekodulapse sotsiaalse keskkonna käsitlemise põhijooned. Kursusetöö. Viljandi Kultuurikolledž.*

Kallavus, T. (2002). *Ida-Virumaa lastekodud – neljandik Eesti lastekodulastest elab siin! Sotsiaaltöö, 5, 24–26.*

Kiil, K. (2004). *Lastekodust elluastuvate noorte toimetulekut mõjutavad tegurid. Magistritöö. Tallinna Ülikool.*

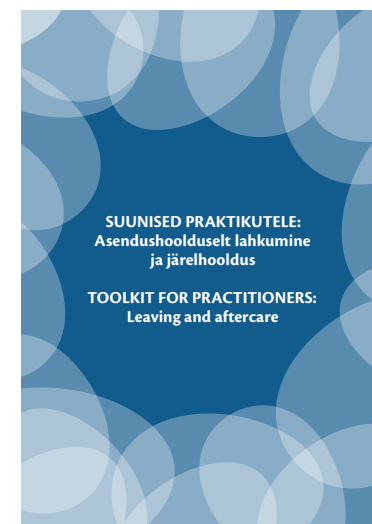
Linno, M. (2005). *Kaks vaatnurka koolisotsiaaltööle. Magistritöö. Tartu Ülikool.*

Naudre, K. (2008) *Tavakodu ja lastekodu noorte väärtushinnangud: erinevused ja sarnasused. Magistritöö. Tallinna Ülikool.*

Tikerpuu, A., Reinomägi, A. (2009). *Lapse õiguste tagamise strateegia 2004–2008. Strateegia täitmise aruanne. Tallinn. http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/LOTS_2004-2008_taitmise_aruanne.pdf 8.10.10*

Turk, P. (2011). *Kuidas tagada asenduskodude noorte edukas iseseisvumine? www.praxis.ee*

¹ Alates 1. jaanuarist 2007 nimetatakse lastekodusid asenduskodudeks

Arenesin koos lastega

Keerulistest oludest pärit Ida-Virumaa lapsed õpetasid Remniku laagri kasvatajat nägema maailma hoopis teise pilguga.

Tekst: Kiira Nauts Fotod: Erakogu

TASUTA SUVEPUHKUS LASTELE

Lastekaitse Liit korraldas sel suvel tänu Avatud Eesti Fondi kriisiprogrammile lastele taas tasuta suvepuhkuse.

2010. aastal sai üle 700 Tallinna vähekindlustatud perede lapse selle programmi abil veeta suvepuhkuse maalilise Peipsi järve kaldal asuvas Remniku õppe- ja puhkekeskuses.

Veendunud projekti vajalikkuses, esitas Lastekaitse Liit Avatud Eesti Fondi kriisiprogrammile taotluse ka sel aastal. Tänu sellele saime möödunud suvel pakkuda 500 lapsele taas tasuta puhkust Remnikul. Seekord korraldati Remnikul kaks 12päevast laagrivahetust Ida-Virumaa lastele.

Laagrisse registreeruti kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistide kaudu, kes on kõige paremini kursis abi vajavate lastega. Veebikeskkonnas registreerimisel said esimese laagrivahetuse 270 kohta täis kolme päevaga, mis näitab suurt vajadust sellise võimaluse järele. Tasuta suvepuhkuse programmis osales 17 Ida-Virumaa kohalikku omavalitsust.

Laagris oli lastele mitmekesine programm, mis sisaldas seikluskasvatust, käelisi tegevusi, võistlusi ja sportlikke mänge. Uusi kogemusi ja teadmisi anti teemapäevadel, nt meedia-, folkloori-, spordi-, teatri-, kunsti- jm päevadel. Laagris töötasid peale pedagoogilise personali ka psühholoog ja meedik. Kahe aasta kogemused ja suhtlemine kohalike lastekaitse spetsialistidega on näidanud, et laagri järele on vajadus ka järgmistel aastatel. Kahjuks napib paljudel kohalikel omavalitsustel ja lapsevanematel selleks raha. Lastekaitse Liit soovib samalaadset projekti jätkata ja otsib sellele rahastajaid.

Me kujutame ette ideaalset lapsepõlve, mis möödub kaunis maakohas, kus suvel saab mängida maasikapeenarde vahel ja jões supelda, talvel jõulude ajal meisterdada lumememme ning hiljem kamina ees kinitusi avada. Lapsepõlv lähedaste keskel, nauding püha-päevastest moosiga pannkookidest, ema-isa hellus.

Paljudele lastele on kirjeldatud pilt reaalsus, kuid osale jääb see vaid unistuseks. Selliste lastega veetsin möödunud suve hakul 12 meeldejäädavat päeva Remniku õppe- ja puhkekeskuses.

Teadsin, et laagrisse tulevad 6–14aastased lapsed ja noored Ida-Virumaalt, kes on pärit keeruliste oludega peredest. Valmistasin end psühholoogiliselt ette, võttes missiooniks pakuda lastele võimalikult meeldivat ja turvalist keskkonda.

Arvestasin, et ees ootab raske kogemus, kuid ei oleks iialgi arvanud, et pärast 12 päeva olen justkui teine inimene.

Laps on väärtus, olenemata rahvusest, vanusest, soost ja tervislikust seisundist. Lapse väärtustamisest kõnelevad mitmed rahvusvahelised dokumendid, mille on ka Eesti riik suure uhkusega vastu võtnud, kuid kõigi lubaduste täitmiseni ei ole veel jõutud.

24 TUNDI LASTEGA

Remniku laager asub kaunis paigas Ida-Eestis Peipsi järve kaldal. Olen lastega kokku puutunud juba kekskoolist alates, neid hoides või neile üritusi korraldades. Ka oma õigusõpingutes keskendusin laste õigusele. Nõnda tundsin ma, et kätte on jõudnud aeg end proovile panna ka lastelaagris.

Kasvataja on korraga nii ema kui ka isa, vanaema, õpetaja, psühholoog ja hea sõber. Minul oli õnn olla kõige pisemate poiste kasvataja. Olin poistega 24 tundi ööpäevas: hommikul äratasin, õhtul lugesin unejuttu, päeval plaasterdasin jalgu ja käsi ning kuulasin nende muresid. Mängisime, meisterdasime ja esinesime. Koos arenesime: nii mina 25aastasena kui ka nemad alla 10aastaste poistena. Õppisin neilt kaastunnet ja kõige enam keerulistes olukordades positiivseks jäämist.

Esimesed päevad olid rasked, sest paljud ei olnud varem nii pikalt perest eemal olnud. Oli loomulik, et nad tundsid algul koduigatsust, jonnisid ja otsisid põhjusti lahku-miseks. Kui poisid olid minuga ära harjunud, otsisid nad pidevalt minu tähelepanu, näidates oma töid, küsides arvamust ja oodates kiidusõnu. Kõige enam ootasid nad aga tähelepanu ja enda väärtustamist.

LAPS KUI KODU PEEGEL

Kohtusin ka lapsevanematega ja suhtlesin nendega telefoni teel. Kohtumised rääkisid nii mõndagi laste kodusest olukorrast: füüsiline ja vaimne vägivald, negatiivne eeskujud.

Lastega suheldes küsisin neilt ka koduste kohta, kindlasti tegin seda siis, kui nad olid pahandust teinud, et mõista tegude tagamaid. Öeldakse ju, et laps on perekonna peegel. Perekonnast tulevad sageli vägivaldsemise eeskujud, ebatsensuursed väljendid.

Seni ei ole Eestis palju keskendutud lastevanemate harimisele. Oluline positiivne samm on sotsiaalministeeriumi “Laste ja perede arengukava 2012–2020”, mis pöö-

rab suurt rõhku vanemaharidusele. Tõelise edasiminekuga tagaks ka arengukava üleriigiline kehtestamine.

Paljudel poistel puudusid elementaarsed hügieenitarbed, mõned keeldusid kätepesust, nad ei olnud harjunud voodiriietega ega osanud kasutada patja. Soe vesi ja ööoode tegi neile nii palju rõõmu, et pisikesed olid nõus diskolt varem tubadesse naasma, et saaks mõnuleda sooja vee all ja nautida ööoode.

Kurbi seiku tuli ette sööklas, kus lapsed võitlesid toidu pärast, kuigi seda jätkus kõigile ja jäi ülegi. Leib oli neil alalõpmata taskus ja õpetada oli vaja ka lauakombeid.

Lastega nende ootustest ja unistustest rääkides tuli tihti ette kurtmist koduse olukorra üle. Kurb ja uskumatu, et juba kuueselt teadsid lapsed, mis on alkoholism, nad kasutasid oma ellujäämisinstinkti ja käisid kasvatajate toas vargilt, muretsesid vanemate rahalise seisu ja töö pärast. Arvestati ka ema-isa tujudega, teades täpselt, millal võib lähedastega suhelda. Kuueaastaselt, kui lapsed peaksid mõtlema vaid mängule! Ka Rahvusvaheline Laste Mängu Nõukogu (ICCP) rõhutab, et lapse ainus töö on mäng!

Kuid kaugel sellest, et oleksin kogenud vaid negatiivseid emotsioone. Nagu hallid vihmapiisad loovad kauni vikerkaare, andsid laagrilapsed mulle palju positiivsust.

Pikal koduteed mõtlesin, kuidas Lastekaitse Liit saaks nende pisikeste kodanike heaolu edendamisele veelgi enam kaasa aidata.

Olen tänulik oma väikestele sõpradele, kes kahe nädala jooksul õpetasid mind maailma teise pilguga nägema ning andsid innustust edasisteks tegudeks.

Suve lõpul sattusin uuesti Ida-Virumaale. Kaubanduskeskuses jooksin mind rõõmsalt kallistama üks minu rühma poistest. ■

Rõõm, rõõm, rõõm

Sissi Margaret (8) ja Helena-Mai (8) on ühendatud nähtamatu kleplindiga. Vahel on lint nii jonnakalt kokku kleepunud, et sõbrannad ei saa üksteisest üldse kaugemale minna. Ja vahel on see jälle nii pikk, et lohiseb järele.

Tekst: Kätlin Vainola Fotod: Virge Viertek

HERNEKATSE

Parimad sõbrannad õpivad teises klassis ja leiavad, et koolis on väga tore käia.

“Koolikott muutus raskemaks, kuigi vähem asju tuli võtta,” ütleb Sissi.

“Sel aastal on vähem kodust tööd,” arwab Helena.

“Minu lemmikuimad tunnid on muusika ja trenn. Muusikas ma olen kõige rohkem asju koju jätnud,” räägib Sissi.

“Mulle meeldib ka trenn ja loodusõpetus. Mulle meeldib väga loodus ja mulle meeldib seda õppida,” ütleb Helena.

“Ja mulle meeldivad loomad, endal mul on kalad,” lisab ta.

“Ükskord sa said ju kaamelit patsutada,” hüüatab Sissi.

“Jaa, Egiptuses,” noogutab Helena. “Aga emme ei lubanud mul temaga ratsutada.”

“Nii kahju, ma oleksin tahtnud kuulda, kuidas sa temaga juba ratsutasid,” naerab Sissi ja jätkab. “Mulle meeldib ka looduses käia ja meeldivad loomad, aga loodusõpetuses me peame korjama lehti ja kuivama panema ja mul on kodus kass, kes need ära nopib ja siis katki lõhub.”

“Koolis meil on praegu üks hernekatse,” asuvad tüdrukud õhinal seletama. “Me pidime panema kahe niiske salvrätiku vahele kuivi herneseemneid ja vaatama, millal idud tulevad, ja siis vihikusse kirjutama.”

“Neile, kellel idusid ei tulnud, andis õpetaja uued seemned,” räägib Sissi.

“Minul ühel ei tulnud,” ütleb Helena.

“Minul tuli mõlemal,” hüüab Sissi.

“Mõnel lapsel tulid lausa juured ja õpetaja ütles, et paneme mulda, siis saame vaadata, kuidas kasvavad,” jutustab ta.

KIRJANDUS JA KUNST

“Minule meeldib väga raamatuid lugeda,” räägib Sissi ja keerutab patsid sõrmede ümber.

“Mulle meeldib rohkem etendusi vaadata,” ütleb Helena. “Ma olen käinud vaatamas “Väikest nõida” ja siis veel ühte, mille nimi mul praegu meelde ei tule. Ja me lähme talvel ka veel teatrisse.”

“Me oleme muidu parimad sõbrad, aga meile meeldivad erinevad asjad,” selgitab Sissi.

“Mulle meeldib lugeda paksemaid raamatuid, sest need ei saa nii ruttu otsa. Praegu on mul pooleli “Meie lapse munapühad”. Mõnda raamatut ma loen kaks korda ka, kui see on hästi vahva.”

Milline on tüdrukute arvates hea ja huvitav raamat?

Helena vajub mõttesse, Sissil on juba vastus valmis.

“Minu arust võiks lasteraamatutes olla mõni laps ka,” leiab ta.

Seejärel läheb jutt kunsti peale.

“Mulle meeldib väga, kui Helena joonistab hobust. See tuleb tal nii hästi välja,” ütleb Sissi.

“Mitte väga,” lööb Helena silmad maha.

“Tal tuleb see hästi välja, sest ta lemmikloom oli hobune minu arust,” arwab Sissi.

Helena noogutab. Ta on koos täditütrega juba ratsutamas käinud ja ootab pikisilmi emalt luba ratsutamistrenni minna.

“Mulle meeldib guaššidega värvimine,” räägib Helena. “Mul on üks hea töö tulnud, mida õpetaja kõige rohkem kiitis. Niimoodi valge kriidiga pidime tegema enne need jooned ja siis ära värvima.”

“Ta oli klassi kõige parem selles töös,” hõiskab Sissi. “Mulle jälle meeldis, kui me pidime oma käe paberile panema ja siis harilikuga tõmbama, õpetaja tahtis, et me jalaga ka teeks.”

“Aga ta unustas öelda, et me peaks jalatsid ära pesema,” lisab Helena.

“Ja siis pidime pildi ära värvima, mina tegin siili,” kirjeldab Sissi.

“Ja mina tegin kuke,” lisab Helena.

“Kui me 1. klassi lõpetasime, sain ma raamatu, mis õpetab loomi joonistama,” ütleb Sissi.

“Seal õpetatakse konna ja kärnkonna ka joonistama.”

RÕÖMSAD PLAANID

“Mulle meeldib ise raamatuid kirjutada. Olen kirjutanud ka, aga pole veel eriti alustanud,” räägib Sissi. “Meil on juba joonelised vihikud selle jaoks olemas.”

“Mina mõtlesin algul tähestikust kirjutada, aga nüüd mõtlesin ponist,” arutleb Helena.

“Ma tahaksin rohkem lastemuinasjutte välja mõelda. Ja igasuguseid luuletusi erinevate sõnadega,” arutab Sissi.

“Praegu me kirjutame ise koos laulu. “Must kuld” on

pealkiri,” räägib tüdruk veel.

“Meile mõlemale meeldib laulmine,” selgitab Helena.

Uusi laule ja lauljaid näeb-kuuleb telerist.

“Mulle meeldib väga saade “Laulupealinn,” ütleb Helena.

“Meie lemmiklauljad on Koit Toome ja Getter Jaani,” tutvustab Sissi. “Ma väga nägin vaeva, et saada telefoni Koit Toome ja Getter Jaani laul “Valged ööd”. Nüüd me saime ka Getter Jaani “Teatri” ja “Me kõik jääme vanaks”.”

“Rosanna Lints oli ka ükskord minu lemmik,” lisab Helena.

“Trenniõpetaja ütles, et kui me telekat vaatame, siis me võiksime end venitada. Nüüd, kui ma vaatan, siis ma teen alati poolspagaati,” räägib Sissi veel.

“Mina tahaks saada lauljaks, kes tantsib ja joonistab. Ja siis, et mul laulus ja tantsus oleks loodus,” arutab Sissi.

“Ma võiksin saada lauljaks ja maalijaks,” leiab Helena. “Tahaksin laulda rõõmsaid laule.”

“Tahaksin laulda ka rõõmsaid laule, aga vahel kurbi, kus öeldakse, kuidas saab rõõmsaks,” selgitab Sissi. “Või siis nii, et rõõmus-rõõmus-kurb-kurb-rõõmus-kurb ja lõppu ikka rõõmus.” ■

“Mulle meeldib väga, kui Helena joonistab hobust. See tuleb tal nii hästi välja,” ütleb Sissi (paremal).

Lapsed pooleks?

Tekst: **Meelike Saarna**, pereterapeut, Perekeskuse Sina ja Mina koolitaja ja nõustaja

On üsna sage, et perenõustamisse ei tulda mitte selleks, et saada abi ja ideid kooselu paremaks toimimiseks, vaid hoopis lahutamiseks. Nii nagu kooselud on erinevad, on erinäolised lahutusedki. Ja kindlasti saab lahutada ka sel moel, et kannatusi oleks vähem. See ongi nende paaride siht, kes tulevad nõustamisse küsimusega, kuidas mõistlikult lahku minna.

Lahutuse lävel oleval või juba lahutaval paaril tuleks elukoige arvestada, et kõige nõrgem ja haavatavam on laps. Seetõttu on neis jutuajamistes, kus n-ö jagatakse lapsi, hädavajalik mehe-naise tasand ajutiselt kõrvale jätta ja otsuseid vastu võtta hooliva-armastava lapsevanemana. Mõistagi ei ole see lihtne.

Näen seda aina oma töös: kui lagunenu paarisuhe teeb ühele või ka mõlemale poolele veel väga haiget, ei suudeta ka laste suhtes kuidagi kokku leppida. Ent kui lapsed tõmmatakse lahutuskonfliktist, satuvad väikesed inimesed manipulatsiooni ja kiusu ohvriteks. "Lastele tahan kõige paremat!" usub vanem ega pane tähelegi, kuidas ta endisele partnerile kättemaksu haududes ka lastele haiget teeb. Sageli deklareerivad mõlemad vanemad: "Mina olen hea, minu juures on lapsel kõik olemas, laps peaks kasvama minu juures." Nii võib ollagi, ent kui kumbki ei tagane, jäävad sõlmimata ka kokkulepped – ja kannatajaks on laps. Kas teeme siis lapse pooleks?

Laps tunneb vanemate lahutuse ajal nagunii suurt ärevust ja ebakindlust, vanemad oma käitumise ja otsustega (või otsustamatusega) saavad pinget kas suurendada või vähendada. Mõistliku lahutuse juurde peaks kuuluma see, et lapse vajadused on esiplaanil, ohvriteks peavad valmis olema vanemad, mitte lapsed. Pahatihti on laste kannatu-

sed varjatud ja täiskasvanud ei pruugi neid märgatagi, seda enam, et endagi tunnete ja toimetulekuga on tegu.

Iga laps vajab kasvamiseks võimalikult stabiilset ja turvalist keskkonda, lapse arenguks hädavajalikud emotsionaalsed ja füüsilised vajadused peavad olema rahuldatud. Stabiilse kasvukeskkonna tagatise on, et vanemad jõuavad kokkuleppele, kus on lapse kodu (kodu saab olla vaid üks), samuti kohtumiste ja infovahetamise korras. Mida kindlamad ja vettpidavamad on kokkulepped vanemate vahel, seda turvalisemalt tunnevad ennast lapsed.

Lahutuse käigus on lojaalsuskonflikt kerge tekkima. Sellel vanemal, kes tunneb end mahajäetuna, võib olla raske hoiduda halvustavatest märkustest teise vanema suhtes, kuid lapsel peab olema võimalik armastada mõlemat vanemat ja kohtuda mõlemaga. On laste psüühilise tervise huvides, et lahutav paar suudaks hoiduda teise vanema mahategemisest. Lapsele tuleks kindlasti anda ka eakohaseid, mitte liialt detailseid selgitusi lahutuse kohta. Võimalusel võiks paar arutada, mida ja kuidas öelda, et vältida lisapingeid ja valu ning segadust tekitavaid möödarääkimisi *à la* "issi ütles, et me müüme nüüd maja ja koera maha".

Mõistagi on vaja lapsi pidevalt emotsionaalselt toetada – olla olemas, kuulata, näidata, et lapse valu mõistetakse. Lahutuse negatiivsed mõjud lastele on palju suuremad, kui vanem(ad) ise ei tule toime lahutusega kaasnevate emotsioonidega. Mida mõistlikumalt suudavad käituda vanemad, seda vähem kannatavad lapsed. Kui kumbki on nõus võtma vastutust nii toimunu kui ka juhtuva ees, on pinget ja haigetsaamist vähem. ■

Artikli ilnumist toetab *Hasartmängumaksu Nõukogu*.

LASTEKAITSE LIIDU LIIKMED

Tallinn

Pelgulinna Lastekaitse Keskus
Kärt Käesel
Järve 14
Tallinn 11314
kart.kaesel@gmail.com
www.plk.ee

Tallinna Kesklinna Lastekaitse Ühing

Aimar Karu
Õismäe tee 113–20
Tallinn 13515
kesklinnalastekaitse@hotmail.ee

Tallinna Lastekaitse Ühing

Ants Siimer
Kesklinna Lastepolikliinik
Ravi 27 kab 378
Tallinn 10138

Harjumaa

Harku Valla Lastekaitse Ühing
Helve Keel
Ranna tee 1, Tabasalu
Harjumaa 76901
helve.keel@harku.ee
www.harkulaps.ee

Jõelähtme Lastekaitse Selts

Rozeta Meos
Saha tee 7, Loo
Harjumaa 74202
rozeta.meos@mail.ee

Kose Valla Lastekaitse Ühing

Kristel Kadapik
Hariduse 1, Kose
Harjumaa 75101
kristel@kose.ee
www.koselastekaitse.ee

Keila Valla Lastekaitse Selts

Lea Papp
Paldiski mnt 28a
Keila 76606
lea.papp@keilavald.ee

Kuusalu Lastekaitse Selts

Kai Sinisalu
Kiiu mõis, Kiiu side
Harjumaa 74604
Kai.Sinisalu@kuusalu.ee

Saku Lastekaitse Ühing

Ene Kadakas
Kannikese 8–30
Saku 75501
ene.kadakas@mail.ee

Saue Linna Lastekaitse Ühing

Anneli Ritsing
Puidu 23
Saue 76506
anneli@saue.ee
www.sauelastekaitseyhing.ee

Ida-Virumaa

Jõhvi Lastekaitse Ühing
Tatjana Laada
Ridaküla 7–16
Kohtla-Järve
minatl@hotmail.ee

MTÜ TK Romashka

Roman Tretjakov
Rahu 34–71
Narva 20604
info@tkromashka.ee
www.tkromashka.ee

Sillamäe Lastekaitse Ühing

Irina Golikova
Viru pst 22/1–11, Sillamäe
Ida-Virumaa 40232
info@sscw.ee
www.sscw.ee

Jõgevamaa

Tabivere Lastekaitse Ühing
Maire Mallo
Tabivere Keskkool, Tabivere
Jõgevamaa 49101
maire.mallo@mail.ee

Järvamaa

Järvamaa Lastekaitse Ühing
Kristiina Kais
A.Haava 3a/8, 72215 Türi
Tel: 384 7177

Türi Lastekaitse Ühing

Erika Teras
Vabriku pst 6, Türi
Järvamaa 72213
erika.teras@mail.ee
www.tyri.ee/tyrilaps

Läänemaa

Hiumaa Lastekaitse Ühing
Merle Salusoo
Koidu 2 Kärkla
merle.salusoo@mail.ee

Lääne-Virumaa

Kadrina Lastekaitse Ühing
Siiri Sammel
Rakvere tee 14, Kadrina
Lääne-Virumaa 45201
siiri.sammel@kadrina.ee

Rakvere Lastekaitse Ühing

Kaie Kranich
Rakvere
Lääne-Virumaa 44310
mty.rly@mail.ee
www.rly.ee

Tapa Lastekaitse Ühing

Ave Pappe
Kooli 24, Tapa
Lääne-Virumaa 45106
ave.pappe@tapa.ee
www.tapalky.ee

Põlvamaa

Põlvamaa Lastekaitse Ühing
Aira Lutsar
Viru pst 22/1–11, Sillamäe
Ida-Virumaa 40232
info@sscw.ee
www.sscw.ee

Pärnumaa

Audru Lastekaitse Ühing
Peep Tarre
Pärna allée 7, Audru
Pärnumaa 88301
peep.t@audru.ee

Pärnu Lastekaitse Ühing

Anu Aunapuu
anu.aunapuu@pc.ut.ee

Raplamaa

Rapla Lastekaitse Ühing
Sirje Praks
Tallinna mnt 9–1
Rapla 79513
sirje.praks@marjamaa.ee

Saaremaa

Kuressaare Lastekaitse Ühing
Kai Saar
Komandandi 10b
Kuressaare 93812
lastekaitse@kuressaare.ee

Saaremaa Lastekaitse Ühing

Maili Lonks
Sepa 2–12
Kuressaare 93812

Tartumaa

MTÜ NAK Carpe Diem
Heidi Hansar
Ranna tee 1a–8
Tartu 51008
hsusi@one.ee

Tartu Lastekaitse Ühing

Ille Jõgi
Pepleri 27
Tartu 51010
tartu.lastekaitse@mail.ee
www.tlku.ee

Vara Valla Lastekaitse Ühing

Vaike Torokvei
Matjama pk, Vara küla
Tartumaa 60401
tvaike@hotmail.ee
www.varalaps.ee

Valgamaa

Valgamaa Lastekaitse Ühing
Aili Heinjärv
tel 56454763
Valga 68206
ailiheinjarv@hotmail.ee

Viljandimaa

Viljandi Lastekaitse Klubi
Anneli Raave
Kooliaia 5
Viljandi 71004
margit@viljandimaa.ee
www.viljandimaa.ee

Võhma Lastekaitse Selts

Enna Tikas
Veski 11, Võhma
Viljandimaa 70602
enna.tikas@mail.ee
www.vohmalks.ee

Päikesekillu Perekeskus

Kristel Kadakas
Posti 24
Viljandi 71004
kristel@paikesekilluperekeskus.ee

Võrumaa

Võrumaa Lastekaitse Ühing
Inge Järvpõld
Sulevi 13 Võru 65604
Inge1963@gmail.com

NETIPIIPID

Ainult oma sõpradele ütle, kes sa oled, kus sa oled ja mida sa teed

Mõttele enne kui klikid - kõik leheküljed ei ole turvalised

Inimesed, keda sa ei tunne, on võõrad - ära räägi neile kõike

Käitu internetis viisakalt, sest siis teevad seda ka teised

Loe, testi oma teadmisi ja vaata multikaid Targalt internetis kodulehel www.targaltinternetis.ee

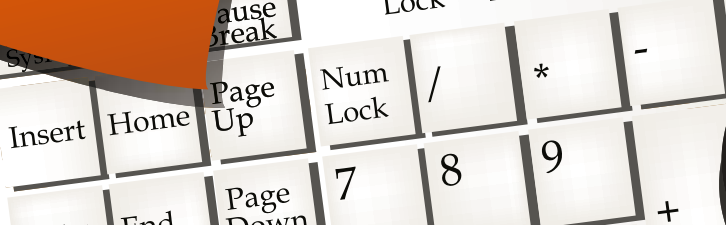
Kui miski tundub kahtlane, räägi sellest oma vanematele või kellelegi, keda usaldad

Kui vajad abi, siis helista tasuta lasteabitelefonile 116 111, küsi nõu MSNis (kasutaja info@lasteabi.ee) või kirjuta info@lasteabi.ee

Targalt internetis

Num Lock Scroll Lock Caps Lock

Tiigrihüppe Sihtasutus